

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta pedagogická

Diplomová práce

2014

Bc. Jana Uhlířová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
Katedra hudební kultury

**LIDOVÁ PÍSEŇ A JEJÍ VYUŽITÍ V HUDEBNÍ
VÝCHOVĚ NA GYMNÁZIU
(SE ZAMĚŘENÍM NA NÁRODOPIISNOU OBLAST
HORÁCKA)**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Jana Uhlířová
Učitelství pro SŠ, obor Aj – Hv

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Slavíková Marie, CSc.

Plzeň, 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, dne 14. 4. 2014

podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce, paní doc. PaedDr. Marii Slavíkové, Csc., za odborné vedení, obětavou pomoc a podnětné připomínky, které mi během práce poskytovala. Rovněž děkuji Mgr. Janě Návrátové za poskytnutí materiálů o horáckém folkloru.

Obsah

ÚVOD	4
1 LIDOVÁ PÍSEŇ	6
1.1 Vznik a vývoj lidové písně na našem území	7
1.2 Písňové typy na našem území	13
1.3 Klasifikace lidových písní	15
1.3.1 Klasifikace z hlediska písňového textu	16
1.3.2 Klasifikace z hlediska hudební složky	16
1.3.3 Klasifikace z hlediska etnografického	17
2 HORÁCKÁ LIDOVÁ PÍSEŇ	18
2.1 Vymezení etnografického regionu Horácko	18
2.2 Charakteristika horácké lidové písně	20
2.3 Sběratelé horácké lidové písně	23
2.4 Instrumentální hudba na Horácku	24
2.5 Tance na Horácku	27
2.6 Kroje na Horácku	27
2.6.1 Ženský kroj	28
2.6.2 Mužský kroj.....	30
3 MOŽNOSTI PEDGAGOGICKÉHO VYUŽITÍ LIDOVÉ PÍSNĚ ..	32
3.1 Lidová píseň a Rámcový vzdělávací program pro gymnázia . 33	
3.1.1 Produkce	34

3.1.2	Recepce	36
3.1.3	Reflexe	37
3.1.4	Lidová píseň a klíčové kompetence	37
3.1.5	Lidová píseň a průřezová témata	38
3.1.6	Lidová píseň jako výchovný prostředek.....	38

4 POSTOJE STUDENTŮ GYMNÁZIA OTOKARA BŘEZINY V TELČI K LIDOVÉ PÍSNĚ A JEJICH HUDEBNÍ PREFERENCE . 40

4.1	Hypotézy výzkumu	40
4.2	Skupina respondentů	41
4.3	Struktura dotazníku pro studenty gymnázia: Obliba hudebních žánrů se zaměřením na lidovou píseň.....	41
4.4	Vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření u studentů Gymnázia Otokara Březiny v Telči.....	42
4.5	Diskuse ke stanoveným hypotézám.....	55
4.6	Závěry, které z výzkumu vyplývají.....	56

5 VZOROVÁ HODINA HUDEBNÍ VÝCHOVY – PRÁCE S LIDOVOU PÍSNÍ..... 57

5.1	Struktura hodiny hudební výchovy	57
5.2	Průběh hodiny	57
5.3	Závěrečné hodnocení a reflexe studentů	61
5.4	Díličí závěry z realizace výukového modelu a doporučení pro pedagogickou práci s horáckou lidovou písní	64

ZÁVĚR

66

RESUMÉ	67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	- 68 -
Elektronické zdroje.....	- 70 -
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	- 73 -
SEZNAM GRAFŮ.....	- 74 -
SEZNAM PŘÍLOH.....	- 75 -
PŘÍLOHY	I

ÚVOD

Pro svou diplomovou práci jsem si vybrala téma, které je mi velmi blízké. Folklóru se věnuji již od předškolních let, začínala jsem v dětském folklórním souboru Kvítek a „dorostla“ až do folklórního souboru Podjavoříčan, který v mém rodném městě, Telči, působí. S českou lidovou písní i s lidovou písní z Horácka se tedy setkávám pravidelně už několik let a postupně mi přirostla k srdci. Zpěv a tanec, ať už na zkouškách nebo při vystoupeních, ve mně vždy vzbuzoval a stále vzbuzuje radost, nadšení a dobrou náladu. Při svém studiu na Gymnáziu Otokara Březiny v Telči jsem se setkala s učitelem hudební výchovy, který se také snažil horáckou píseň podporovat a rozšiřovat ji mezi studenty. Avšak při nácviu písní z horáckých zpěvníků a následném zpěvu ve školních lavicích se nikdy nedostavily emoce podobné těm, které jsem zažívala při zpěvu v souboru, a písně na mě nikdy neudělaly žádný zvláštní dojem. Tehdy jsem si tento rozdíl sice uvědomovala, ale nijak zvlášť se jím nezabývala. Postupem času jsem se začala seznamovat se základními principy pedagogiky a didaktiky a získala první pedagogické zkušenosti. Změnil se též můj pohled na folklor. Už to pro mě nebyla pouze zábava, ale hlavně vzácný a jedinečný odkaz našich předků. Začala jsem se zamýšlet nad tím, jakým způsobem předat tyto hodnoty dětem, aby si uvědomily jejich vzácnost a krásu, vážily si jich a vytvořily si k nim pozitivní citový vztah. Motivací pro mě byl i citát básníka Josefa Hory:

„Lidská paměť je krátká. Člověk rychle zapomíná. Nebudeme-li dětem připomínat tradice rodného kraje, může se stát, že až vyrostou, už svoje kořeny nenajdou.“¹

Proto jsem si jako téma své diplomové práce zvolila využití lidové písně v hudební výchově na gymnáziu a zaměřila jsem se zvláště na horáckou lidovou píseň. Hlavním cílem práce je navrhnout a ověřit v praxi některé způsoby práce s lidovou písní v hudební výchově a vyhodnotit zpětnou vazbu studentů. Na

¹ Folklorní soubor Podjavoříčan. In: *Telč* [online]. 2011 [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: http://www.telc.eu/obcan/organizace/spolky/folklorni_soubor_podjavorican

základě toho pak stanovit určitá kritéria, která napomohla nebo by mohla pomoci k pozitivnímu přijetí lidové písně studenty.

První část práce se věnuje lidové písni teoreticky, popisuje její hlavní znaky, vývoj a uvádí různé druhy klasifikací. Následuje charakteristika horácké lidové písně doplněná o hlubší specifikaci horáckého folklóru. V další části je využití lidové písně konfrontováno s požadavky Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia. Praktická část práce prezentuje výsledky výzkumné sondy o povědomí studentů Gymnázia Otokara Březiny v Telči o horácké lidové písni a o jejich preferencích. Dále je v práci popsán průběh vzorové hodiny hudební výchovy, způsob práce s lidovou písni během ní a hodnocení aktivity studenty. Ze získané odezvy jsou pak vyvozeny patřičné závěry.

Doufám, že studium a analýza lidové písně v souvislosti s touto diplomovou prací mi naznačí správný směr, kterým bych se měla při práci s lidovou písni ve své pedagogické praxi vydat.

1 LIDOVÁ PÍSEŇ

Nejčastěji se lidová píseň definuje jako píseň, u které není znám autor. Vytvořil ji nadaný jedinec, a pokud se její obsah a forma shodovaly s vkusem obyvatel určitého území, rozšířila se píseň ústním podáním do širšího povědomí nezávisle na svém autorovi. Kvůli nedokonalosti lidské paměti, či díky vlastní invenci lidových muzikantů se pozměňovala a upravovala jak textová, tak melodická složka písně. Adaptovala se pro rozmanité příležitosti, od rozličných slavností až po každodenní těžkou práci, a absorbovala životní zkušenosti a názory lidí, pocházejících z různého společenského prostředí. Vladimír Úlehla² výstižně popisuje tento proces ve své knize *Živá píseň*. „... *mohu vám ukázat, jak se píseň věky vyvíjí, jak se píseň čerstvě přistěhovalá ve společenském životě omílá a obrušuje, až se přizpůsobí, a jak se přizpůsobená píseň – šine volnějším tokem denního života při práci a ve chvílích poklidu, až ji citové vzduť podnese občas do víru společenského a obřadního života a znovu ji brousí, takže se lépe hodí k určitému úkonu nebo obřadu; jak se nakonec po pestrém životě uchýlí obstarožní píseň do poklidného zálivu v mysli starého zpěváka nebo zpěvačky a tu si mírně dožívá, až při smrti nositelově se sama rozpraská ve vzpomínkové droby v mysli pozůstalých, a konečně se rozpadá v prach nejlehčí, v tlak vzpomínky na zapomenutý nápěv.*“³

Shrneme-li hlavní charakteristiky lidové písně, jsou to: anonymita (tvůrce písně již dnes není znám), kolektivnost (kolektivní cenzura lidu, který píseň buď přijme za svou a zpívá, nebo ji zapomene), život v tradici (pokud se píseň ujme

² Vladimír Úlehla (1888 – 1947), český ekolog, filozof, etnograf a vysokoškolský profesor.

³ ÚLEHLA, Vladimír. *Živá píseň*. 1. vyd. Editor Maryna Úlehlová-Hradilová. Praha: Fr. Borový, 1949, 833 s., [22] l. obr. příl. Str. 13

a zpívá se nejméně tři generace, stává se v našem pojetí lidovou) a hlavně její neustálá variabilita.⁴

Úlehla označuje ve své knize píseň za bytost živoucí. Má svůj vznik a zánik, dobu svého rozvoje, přijímá potravu v podobě jiných kulturních útvarů a zase ji vydává, sama ze sebe se množí, má své předky i potomstvo.⁵ Tomuto poetickému přirovnání však schází jeden důležitý element - člověk, který svou aktivní produkcí proměňuje lidovou píseň na živý organismus. S vývojem společnosti se vyvíjel i člověk a jeho přístup k lidové písni.

1.1 Vznik a vývoj lidové písně na našem území

Pokud bychom se na vývoj lidové písně podívali z nejširšího možného hlediska, můžeme hledat její vznik již v pravěku, kdy byla lidská mluva mnohem hudebnější než dnes a podobala se tedy spíše zpěvu. Jako důkaz toho stupně vývoje písně nám mohou v současné době sloužit zpěvy domorodých afrických kmenů. Píseň tedy byla součástí běžné mezilidské komunikace. Postupem času začaly mít písně svou specifickou funkci. Některé se svým rytmem hodily pro udržení jednotného tempa při práci, jiné sloužily spolu s tancem k uctívání předků a dobrých duchů přírody.

V 9. a 10. století se mezi slovanskými národy šířilo nové náboženství – křesťanství. Panovníci a jejich družiny ho sice přijali za své, avšak lid dlouho lpěl na pohanských obřadech, které byly doprovázeny tradičními písněmi. Církev se snažila tyto obyčeje vykořenit, a zakazovala tak i zpěv pohanských písní a nebo obměňovala tradiční obřady v křesťanském duchu. Nikdy se jí to však nepodařilo úplně.⁶ Lidová píseň byla tedy od příchodu křesťanství odsouvána na okraj nebo

4 POLEDŇÁK, Ivan. *Lidová píseň a hudební výchova*. Editor František Hýbl. Olomouc: Hanex, 1997, 189 s. Musica. ISBN 80-85783-16-9X.

5 POLEDŇÁK, Ivan. *Lidová píseň a hudební výchova*. Editor František Hýbl. Olomouc: Hanex, 1997, 189 s. Musica. ISBN 80-85783-16-9X.

6 Jako zajímavý příklad si můžeme uvést pohanský jarní obyčej vynášení smrti, který se do dnů našich babiček zachoval jako dětská hra, a to i přes to, že byl v roce 1366 a znovu v roce

se alespoň netěšila přízni kronikářů a gramotných jedinců. Její podobu můžeme pouze odhadovat na základě hudebních forem, které církev tolerovala či podporovala a které byly zaznamenány.

Ve středověku měl na podobu lidových písní velký vliv liturgický zpěv a chrámová hudba. Díky těsnému propojení s německou kulturou působila na naši středověkou píseň také německá milostná rytířská lyrika – minnesang a později i umělá francouzská hudba. Ze 14. století se nám dochovaly světské písně *Andělíku rozkochaný* a *Stratílat' jsem milého*, které naznačují, jak mohla lidová píseň v této době vypadat. Všeobecně však byly takové písně pokládány za výtvary hříšné mysli a duchovní, kteří vedle šlechty jediní uměli psát, neměli o jejich zaznamenání zájem, a proto o nich mnoho zpráv nemáme. Lidoví hudebníci a pěvci měli navíc ve středověké společnosti to nejopovrženější místo.

O poznání lépe na tom byla duchovní lidová píseň. Píseň *Hospodine, pomiluj ny*, která vznikla nejspíše již v polovině 12. století, sice nevznikla v lidu, ale byla pro něj složena a lid ji zpíval a spolu s písněmi *Svatý Václave*, *Buoh všemohúcí*, *Jesu Kriste, ščedrý kněže* a *Hospodine, pomiluj ny* byla tolerována i katolickou církví. Největší rozmach duchovní lidové písně nastává díky Janu Husovi a na něj navazujícím husitským hnutím. Duchovní píseň pronikla spolu s reformovaným náboženstvím do každodenního života, a omezila tak zpěv starých písní světských nebo jej značně ovlivnila. Dalším faktorem, který působil na podobu lidové písně, byla literátská bratrstva. Tito zpěváci pěstovali především chrámový zpěv, ale zpívali také o procesích a jiných slavnostech, a šířili tak podobu duchovní písně mezi lid. Duchovní písně pak zdomácněly v širokých lidových vrstvách a zpívaly se často s nápěvem písní světských. Díky tomu se

1384 zakázán církevní synodou (shromáždění kněžstva) v Praze. Šlo o vážný zemědělský zvyk, jehož se účastnil všechen lid určité oblasti. Průvod nesl loutku v podobě smrti k řece, kde ji symbolicky utopil a následně se radoval z toho, že smrt ztratila na tomto území svou moc. V současné době se tato tradice váže ke Smrtné neděli, což je v církevním kalendáři postní neděle dva týdny před Velikonocemi. Loutka znázorňuje smrt nebo též zimu a má převážně ženskou, ale i mužskou podobu (Smrčka, Mařena, Smrťák).

HORÁK, Jiří. *Naše lidová píseň*. Vyd. 1. Praha: Jos. R. Vilímek, 1946, 156 s. Za vzděláním, sv. 1.

BLAHŮŠEK, Jan. *Identifikace a dokumentace jevů tradiční lidové kultury v České republice*. Vyd. 1. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006, 75 s. ISBN 80-861-5677-X.

nám v kancionálech zachovalo okolo dvou desítek lidových nápěvů, které byly podloženy novějším duchovním textem.⁷

V 16. století vydal Jan Blahoslav, člen Jednoty bratrské, první českou teoretickou práci o skládání duchovních písní s názvem *Musica, t.j. knížka zpěvákům náležité zprávy v sobě obsahující*. Znalost zpěvu a hudby se tak šířila z městských škol do městeček a na venkov, kde si učitelé písně přepisovali, nebo dokonce sami skládali, a žáci je pak zpívali při různých církevních svátcích. Tím byl zajisté ovlivněn ráz renesančních lidových písní. K jejich rozkvětu dochází díky postupnému zesvětšování společnosti a přesunu hudebních center z církevního do světského prostředí. Z toho období pocházejí nejstarší zápisy českých písní *Proč kalina v struze stojí, Stuoj, formánku, nehybaj* nebo *Když jsem já ty koně pásal*.⁸ Zajímavým fenoménem, který se zrodil v 16. století v souvislosti s rozvojem knihtisku a pokračoval i ve století 17. a 18., jsou tzv. „kramářské“ nebo „špalíčkové“⁹ písně. Byly tištěny na drobných letáčích a vyprávěly o významných událostech, zázracích, vraždách a jiných senzacích tehdejší společnosti. Prodávaly se na výročních trzích nebo o poutích, pronikaly do širokých lidových vrstev, až některé z nich zlidověly.

Lidová píseň se v 17. a 18. století navzájem ovlivňovala s hudbou umělou. Kapelníci, kteří působili ve šlechtických kapelách, se nechávali při tvorbě pastýřských her či oblíbené opery buffa inspirovat písní z prostředí, ve kterém žili. A lidové písně pak do sebe zpětně absorbovaly určité typické postupy barokní a klasicistní hudby. Nejčastějším tématem písní pocházejících z tohoto období bylo vyjádření nespokojenosti s robotou, s nevolnictvím a podřízeností vůči šlechtě. Vznikaly satirické písně o bezcitných pánech, písně dokumentující selské

7 BONUŠ, František. *Lidová píseň a její tradice*. 1. vydání. Západočeské tiskárny Plzeň: Státní osvětové nakladatelství Osvěta, 1952. Edice přednášek pro osvětové besedy.

8 Tamtéž.

9 „Špalíčkové“ proto, že si venkované sešivali tištěné písničky do „špalíčků“ - malých sborníčků. Ty se pak dědily z generace na generaci.

HORÁK, Jiří. *Naše lidová píseň*. Vyd. 1. Praha: Jos. R. Vilímek, 1946, 156 s. Za vzděláním, sv. 1.

rebelie či písně zbrojnické. Udrželi se v ústním podání až do 19. století a byly zaznamenány nadšenými sběrateli lidové slovesnosti.

V polovině 18. století se v Evropě začíná rodit nový filosofický a umělecký směr, který vyzdvihuje historii jednotlivých národů a jejich lidové umění – romantismus. Naplno se pak rozvinul ve století devatenáctém. Za nejvýznačnějšího představitele nového přístupu k lidové slovesnosti je považován J. G. Herden¹⁰, který tvrdí, že „*Lidová píseň jest po stránce obsahové i formální dílo bezprostřední tvořivosti každého národa, a proto se jí musí bedlivě zabývatí vzdělaný básník, chce-li ve své tvorbě ztělesniti svébytnost svého lidu.*“¹¹ Tak se lidová kultura a spolu s ní i lidová píseň začaly těšit velkému zájmu umělců a zapálených vlastenců. Z dlouhého zástupu sběratelů zmiřme například Václava Hanku¹², F. L. Čelakovského¹³, P. J. Šafaříka¹⁴, K. J. Erbena¹⁵, F. Sušila¹⁶,

10 Johann Gottfried Herden (1744 – 1803) byl německý spisovatel, filosof, průkopník preromantické estetiky v Německu a protestantský kazatel.

Johann Gottfried Herder. In: *Osobnosti.cz* [online]. 2014 [cit. 2014-01-27]. Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/johann-gottfried-herder>

11 HORÁK, Jiří. *Naše lidová píseň*. Vyd. 1. Praha: Jos. R. Vilímek, 1946, 156 s. Za vzděláním, sv. 1. str. 32

12 Václav Hanka (1781 – 1961) byl český básník, filosof, jazykovědec a národní buditel.

Václav Hanka. In: *Osobnosti.cz* [online]. 1996 - 2014 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/vaclav-hanka>

13 František Ladislav Čelakovský (1799 – 1852) byl český básník národního obrození, kritik a překladatel. Je autorem sbírek ohlasové poezie *Ohlasy písní ruských* a *Ohlasy písní českých*.

František Ladislav Čelakovský. In: *Osobnosti.cz* [online]. 1996 - 2014 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/frantisek-ladislav-celakovsky>

14 Pavel Josef Šafařík (1795 – 1861) byl historik a jazykovědec, významný představitel slavistiky a básník.

Pavel Josef Šafařík. In: *Osobnosti.cz* [online]. 1996 - 2014 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/pavel-josef-safarik>

15 Karel Jaromír Erben (1811 – 1870) byl český básník, prozaik, jazykovědec, historik, folklorista a sběratel lidové tvorby.

Karel Jaromír Erben. In: *Osobnosti.cz* [online]. 1996 - 2014 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/karel-jaromir-erben>

16 František Sušil (1804 – 1868) byl národní buditel a kněz. Sběratelství lidové slovesnosti se věnoval hlavně na Moravě a vydal sbírku téměř 2400 lidových písní pod názvem *Moravské národní písně s nápěvy do textů vřazenými*.

František Sušil. In: *Osobnosti.cz* [online]. 1996 - 2014 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/frantisek-susil>

F. Bartoše¹⁷ či L. Janáčka¹⁸. Významný český estetik a hudební teoretik Otakar Hostinský zhodnotil v roce 1891 jejich práci takto: „*Kdyby sběratelé naši před 50 i více lety nezachránili, co se zachránit dalo, dnes velký počet písní, které výhradně byly odkázány na podání ústní, byl by zajisté nadobro ztracen. To znamenalo by nenahraditelnou ztrátu netoliko pro bádání folkloristické a uměleckohistorické, nýbrž i pro samotné naše umění národní, jehož podstatou, zvláště cennou a zvláště zajímavou částí tyto písně jsou.*“¹⁹ Někteří sběratelé se ale v zájmu rozvoje a podpory národní identity občas nezdráhali obohatit zápis svou vlastní invencí, proto tyto prameny částečně ztrácí na důvěryhodnosti. Velice oblíbená byla mezi básníky tvorba tzv. ohlasové poezie, která svým obsahem i formou napodobuje lidovou tvorbu.²⁰ Největším úspěchem pak bylo, pronikla-li některá báseň na venkov a stala se lidovou písní v plném smyslu slova. Tyto a další básně a písně autorů Josefa Vorla²¹, Františka M. Knížete²², Jos. V. Rosenkrance²³ a mnoha jiných soustředil do sbírky *Věvec ze zpěvů vlasteneckých* spisovatel a básník J. K. Chmelenský²⁴ ve spolupráci s Františkem

17 František Bartoš (1837 – 1906) byl pedagog, jazykovědec, etnograf a organizátor vědeckého a národního života na Moravě. Na svých sbírkách spolupracoval s hudebním skladatelem Leošem Janáčkem.

František Bartoš [online]. 2007 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: <http://www.frantisekbartos.cz/>

18 Leoš Janáček (1854 – 1928) byl hudební skladatel, pedagog, teoretik, folklorista, spisovatel, sborníkář, dirigent a organizátor hudebního života.

Leoš Janáček. In: *Vltava: Klasika* [online]. 1997 - 2014 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/klasika/skladatele/_zprava/leos-janacek--175958

19 BONUŠ, František. *Lidová píseň a její tradice*. 1. vydání. Západočeské tiskárny Plzeň: Státní osvětové nakladatelství Osvěta, 1952. Edice přednášek pro osvětové besedy.

20 Ohlasová poezie. In: *EBookEater* [online]. 2014 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: <http://www.ebookeater.cz/poezie/ohlasova/>

21 Josef Vorel (1801 – 1874) byl kněz, buditel a hudební skladatel.

P. Vorel Josef. In: *Zdice: Oficiální web města* [online]. 2011 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: http://www.mesto-zdice.cz/data/old/MESTO_ZD/CLANEK/P_VOREL_.HTM

22 František Max Kníže (1784 – 1840) byl významný český skladatel doby obrození.

František Max Kníže. In: *Drahelčice: Oficiální web obce* [online]. 2011 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: <http://www.drahelcice-obec.cz/frantisek-max-knize/ds-8705/archiv=0&p1=7093>

23 Josef Václav Rosenkranc (1797 – 1861) byl český obrozenecký skladatel a učitel.

Václav Josef Rosenkranc. In: *Österreichisches Biographisches Lexikon* [online]. 2014 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: http://www.biographien.ac.at/oebl/oebl_R/Rosenkranz_Wenzel-Josef_1797_1861.xml

24 Josef Krasoslav Chmelenský (1800 – 1839) byl český spisovatel, básník, libretista, literární, hudební a divadelní kritik.

Škroupem²⁵. „*Věvec*“ vycházel jako měsíčník mezi lety 1835 – 1839. Nelze opomenout vliv lidové písně na formování české národní skladatelské školy, jejímiž hlavními představiteli jsou Bedřich Smetana a Antonín Dvořák.

Ve městech byla lidová píseň velmi populární, na českých bálech se obnovovaly staré lidové tance – besedy, do koncertních programů se zařazoval zpěv lidových písní, kdežto na venkově vlivem změn způsobených rozvojem hospodářství i společenskými reformami, živý zdroj lidové slovesnosti slábné. Průmyslová revoluce způsobila přesun velkého množství obyvatel z vesnic do měst a z venkova se začínají ztrácet tradiční události²⁶, součástí kterých byl i zpěv lidových písní. Po roce 1850 pomalu mizí z vesnic také kroje, jednak protože s ním byly spojeny vzpomínky na doby roboty a jednak protože na vkus obyvatel vesnic začala intenzivněji působit městská móda. V oblastech s úrodnou půdou a prosperujícím zemědělstvím, jako je jižní a střední Morava, nebyl vliv průmyslové revoluce a městského stylu života tak silný, tudíž se zde tradiční lidová kultura zachovala mnohem déle.²⁷

V roce 1895 proběhla v Praze Národopisná výstava Československá, která vyslala první impulz pro vznik nového přístupu k lidové písni. Zatímco v průběhu 20. století se z venkova se folklor vytrácel, stále častěji se začal objevovat na městských jevištích. V hojně míře začaly vznikat folklorní festivaly a národopisné kroužky prezentující kulturu určité oblasti. Po druhé světové válce byl tento trend ještě intenzivnější, čehož využil nastupující komunistický režim ve svůj prospěch.

Chmelenský, Josef Krasoslav. In: *Český hudební slovník osob a institucí* [online]. 2008 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&action=record_detail&id=1786

²⁵ František Škroup (1801 – 1862) byl český hudebník, dirigent a hudební skladatel, kapelník ve Stavovském divadle a autor hudby ke hře *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka*. František Škroup. In: *Osobnosti.cz* [online]. 2014 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: <http://zivotopis.osobnosti.cz/frantisek-skroup.php>

²⁶ Například přástky – Děvčata se každý večer od svátku svatého Martina, přes advent až do čtvrté neděle postní scházela ve stavení s největší světnicí a na kolovratu předla len. Přástky. In: *České-tradice.cz* [online]. 2012 [cit. 2014-02-01]. Dostupné z: <http://www.ceske-tradice.cz/tradice/podzim/prastky>

²⁷ HORÁK, Jiří. *Naše lidová píseň*. Vyd. 1. Praha: Jos. R. Vilímek, 1946, 156 s. Za vzděláním, sv. 1.

Lidovou kulturu téměř násilně podsouval dělnické třídě a zneužíval ji k propagandě.²⁸ Nelze se proto divit tomu, že po listopadu 1989 zůstala mezi lidmi v tomto směru určitá pachuť. Troufám si však říci, že v dnešní době si lidová píseň a folklor opět získávají své čestné místo v české kultuře.²⁹

1.2 Písňové typy na našem území

Pod vlivem různých hospodářských a sociálních podmínek se na našem území vyvinuly dva typy nápěvů. Rozdílů v charakterech písní na Moravě a v Čechách si všiml hudební vědec a etnomuzikolog Otakar Hostinský a jako první popsal znaky českého nápěvového typu. Na něho pak v bádání navázal Robert Smetana, který vymezil dva základní typy: instrumentální písňový typ (rozšířený na území Čech a západní Moravy) a vokální písňový typ (příznačný pro východní Moravu a Slovensko).³⁰ Někteří hudební vědci považují toto označení za nepřesné a přiklánějí se k terminologickému označení podle zeměpisného hlediska: západní a východní písňový typ.³¹ Oba písňové typy se často prolínají a na některých etnografických územích žijí vedle sebe.

Instrumentální, západní písňový typ se vyznačuje ustálenou harmonickou strukturou (modulace není častým jevem, výjimečně píseň moduluje na krátkou dobu do dominantní tóniny), převažující durovou tóninou a periodicitou (v hudebních frázích rozeznáváme předvětí a závětí). Forma bývá dvoudílná nebo třídílná s návratem úvodní části a jednotlivé díly stojí k sobě v kontrastu. Po rytmické stránce výrazně převažuje třídobý takt nad dvoudobým a uplatňují se

28 Salašnictví a lidová kultura - díl 2. In: *Stránky o lidové kultuře, ovcích a pastýřích* [online]. 2014 [cit. 2014-02-01]. Dostupné z: <http://www.salasnictvi.estranky.cz/clanky/salasnictvi-a-lidova-kultura---dil-2.html>

29 Lidová píseň dnes. In: ČELIŠ, Jan K. *Fidle: sdružení pro hudbu, Jičín* [online]. 2012 [cit. 2014-02-01]. Dostupné z: <http://fidle.cz/index.php/lidova-pise-a-lidova-kultura/99-lidova-pise-dnes>

30 TYLLNER, Lubomír. *Úvod do studia lidové písně: Určeno pro posl. pedagog. fak. 1. vyd.* Čes. Budějovice: Pedagogická fakulta, 1989, 181 s. ISBN 80-704-0006-4.

pravidelné rytmické hodnoty. Melodie je diatonická, vyhýbá se disonantním krokům a převládají v ní stupňovité postupy a rozložené trojzvuky. Nedoškálné tóny se mohou objevit v tónech průchodných a střídavých. Častá je dvojice legatovaných tónů různé výšky, na něž připadá jedna slabika textu. V některých písních se vyskytují tzv. zbytky nástrojové hry, tedy dohry, mezihry nebo introdukce tanečních písní, které jsou místo textu podloženy slabikami např. la – la – la, či hej župy, župy. K jednomu nápěvu písně západního typu bývá často připojeno i několik metricky podobných textů, což svědčí o dodatečném vytváření textu pro již existující melodii.³² Některé pak nezachovávají správnou deklamaci češtiny.

Písňový typ východní, neboli vokální, je bohatý na modulace či vybočení i do vzdálenějších tónin. Typická je tzv. „moravská modulace“ do tóniny sníženého sedmého stupně. Durové a mollové tóniny se vyskytují téměř ve stejné míře, navíc se k nim přidávají i církevní mody, cikánské tóniny či jiné nezvyklé tónové řady. Forma je volnější, přizpůsobuje se myšlenkově sevřenějšímu textu a často postrádá pravidelné členění i kontrastnost dílů. Rytmus písní východního typu je podřízen textu, obsahuje tedy rozmanité rytmické hodnoty a nepravidelná uskupení, jako trioly, kvintoly, septoly, tečkovaný rytmus či synkopy. Výrazně se zde uplatňuje parlandový přednes a agogika, časté jsou fermaty, složené a nepravidelné takty. Melodie je oproti západnímu typu intervalově uvolněnější a nevyhýbá se disonantním krokům. Rytmus a nápěv jsou pevně spjaty s textem a respektují pravidla deklamace. Proto většinou nacházíme k jednomu nápěvu pouze jeden určitý text.³³³⁴

31 Například Dušan Holý ve studii *Na okraj etnografické hranice na Moravě*. Národopisný věstník československý II (XXXV), 1967.

32 Např. Erben má ve své sbírce 2583 textů pro 811 nápěvů, Jindřichův Chodský zpěvník obsahuje 2610 textů pro 934 nápěvů.

TYLLNER, Lubomír. *Úvod do studia lidové písně: Určeno pro posl. pedagog. fak.* 1. vyd. Čes. Budějovice: Pedagogická fakulta, 1989, 181 s. ISBN 80-704-0006-4. str. 113

33 Tamtéž.

34 VALOVÝ, Evže. *Lidová píseň*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, fakulta pedagogická, 1978.

1.3 Klasifikace lidových písní

Sběratelé a folkloristé se již od samých počátků sběratelské činnosti snaží vytvořit přehledný systém třídění lidových písní, který by usnadnil jejich zkoumání ve vzájemných krajových a dobových souvislostech. Klasifikace však není záležitostí jednoduchou, jelikož píseň je možné třídit buď podle textu, nebo podle nápěvu.

Jedny z prvních klasifikací postrádají jednotné třídící kritérium a sloužily spíše k rozdělení velkého množství vydávaných zápisů. Jako příklad můžeme uvést kategorizaci ve sbírce *Písně národní v Čechách* (1842 - 1845) Karla Jaromíra Erbena. Autor zde písně uspořádal podle jejich funkcí v průběhu lidského života: *Věk dětský – Písně a říkadla výroční – Písně věku mládeneckého a panenského (Mladost, Krása, Láska, Láska nešťastná, Vzduch, Žerty a posměšky, Hudba a tanec, Ženění a vdávání) – Písně a říkadla svatební – Obecné písně svatební a manželské – Písně společenské – Písně o stavích, živnostech a jiných stránkách života občanského – Selské hospodářství – Písně vojenské – Zpomínky historické – Písně rozpravné – Říkadla v nemocech – Marnost světská, smrt a pohřeb.*³⁵

Ve dvacátých letech 20. století navrhli Jiří Horák³⁶ a Otakar Zich³⁷ prosté dělení do čtyř kategorií: Písně obřadní – Lyrické – Tančení – Epické. Toto

³⁵ STOLARÍK, Ivo. Lidová píseň a lidová hudba v Českých zemích a na Slovensku. In: POLEDŇÁK, Ivan. *Lidová píseň a hudební výchova*. Olomouc: Hanex, 1997, 93 - 123. Musica. ISBN 80-85783-16-9x.

³⁶ Jiří Horák (1884 – 1975) byl etnograf, slavista a profesor na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

ZELINOVÁ, Hana. Akademik Horák byl celý život slavistou a etnografem. In: *Český spolek Bratislava* [online]. 2007 [cit. 2014-02-01]. Dostupné z: <http://www.cesi.sk/bes/07/7x/7xho.htm>

³⁷ Otakar Zich (1879 – 1934) byl významný český skladatel, muzikolog a estetik. Otakar Zich. In: *Filozofická fakulta: Masarykova univerzita* [online]. 2009 [cit. 2014-02-01]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/zich.html>

rozdělení se však neosvědčilo, neboť by každá kategorie musela mít široký okruh podskupin, a mnohé písně by stejně spadaly hned do několika kategorií.³⁸

Přijatelným východiskem je tedy třídění lidové písně podle různých hledisek.

1.3.1 Klasifikace z hlediska písňového textu

Pokud se zaměříme na text, můžeme písně dělit podle míry dějovosti na písně lyrické, epické a lyricko-epické. Podle funkce lze rozčlenit písně na obřadní, taneční, pracovní a písně ke hrám. Klasifikací podle obsahu jednotlivých tematických okruhů nám vznikají kategorie písně milostné, vojenské, zbrojnické, řemeslnické-stavovské, pijácké, časové, atd. Nelze opominout též sociální prostředí, ve kterém písně vznikly či byly zpívány (selské písně, řemeslnické, vojenské, atd.). Dalším hlediskem může být i věk interpretů, tedy písně dětské, mládeže, starců, atd.³⁹

1.3.2 Klasifikace z hlediska hudební složky

Pokud při kategorizaci lidových písní preferujeme nápěv, můžeme je dělit na základě formy nápěvu na periodické, neperiodické, atd. Podle tonálnosti rozlišujeme písně „předharmonické“, modální, durové a mollové. Nesmíme zapomenout na již výše zmiňované třídění, na písně instrumentálního - západního typu a vokálního - východního typu.⁴⁰

³⁸ STOLARÍK, Ivo. Lidová píseň a lidová hudba v Českých zemích a na Slovensku. In: POLEDŇÁK, Ivan. *Lidová píseň a hudební výchova*. Olomouc: Hanex, 1997, 93 - 123. Musica. ISBN 80-85783-16-9x.

³⁹ VALOVÝ, Evže. *Lidová píseň*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, fakulta pedagogická, 1978.

⁴⁰ Tamtéž.

1.3.3 Klasifikace z hlediska etnografického

Písň lze samozřejmě rozdělit podle regionu, kde vznikly. Jelikož je však někdy obtížné určit, ze kterého kraje píseň pochází, využívá se spíše členění podle toho, kde byla určitá píseň zaznamenána. V České republice rozlišujeme následující etnografické regiony: Brněnsko, Haná, Hanácké Slovácko, Horácko, Kraj Pražský, Laško, Podhorácko, Podkrkonoší, Pojizeří, Polabí, Posázaví, Pošumaví, Povoltaví, Slezsko, Slovácko, Valašsko a Západní Čechy.⁴¹ Jednotlivé regiony se dále dělí na menší subregiony.

Tato práce se zaměřuje na lidové písně zapsané v etnografickém regionu Horácko.

41 Etnografický region. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. 1998 - 2014 [cit. 2014-02-15]. Dostupné z: http://archiv.fos.cz/encyklopedie/seznam.phtml?id_statu=1&typ=499

2 HORÁCKÁ LIDOVÁ PÍSEŇ

2.1 Vymezení etnografického regionu Horácko

Národopisná oblast Horácko se rozprostírá na rozhraní Čech a Moravy a dělí se na několik menších podoblastí. Moravské Horácko, které na západě ohraničuje Českomoravská vrchovina, se skládá ze severního Moravského Horácka, kam patří Žďársko, Novoměstsko, Bystřicko, Olešnicko a Velkomeziříčsko, z Jihlavského Horácka, kam spadá bývalý německý jazykový ostrov od Štoků na severu až ke Stonařovu na jihu a české vesnice v okolí Velkého Beranova a Luk nad Jihlavou, a jižního Moravského Horácka, které v sobě zahrnuje Telčsko, Třeštsko, Dačicko, Slavonicko a Jemnicko. Těsným východním sousedem Moravského Horácka je Podhorácko, skládající se z Kunštátska, Tišnovska, Velkobítešska, Náměštska, Hrotovicka, Třebíčska a Moravskobudějovicka. Dále na východ navazuje Horácké Dolsko, které přesahuje hranice kraje Vysočina a zasahuje až do kraje Jihomoravského. Patří sem okolí Moravského Krumlova a Znojma. Přechodnou oblast mezi Horáckem a Hanou tvoří Malá Haná, rozprostírající se na severovýchod od Podhorácka a zahrnující Boskovicko, Jevíčsko a Konicko, tedy území patřící též do Jihomoravského kraje. České Horácko, neboli Vysočinu, můžeme rozdělit na dva větší celky, a to Jihočeskou Vysočinu, kam spadá Havlíčkobrodsko a Okrouhlicko, tzv. Voplešácko, Humpolecké Zálesí a Pelhřimovsko, Pacovsko, Kamenicko nad Lipou, Počátecko a Žirovnicko, a Východočeskou Vysočinu s oblastmi Poličsko, Rychmbursko, Hlinecko, Skutečsko, Nasavrcko a Chotěbořsko.⁴² Zřetelně jsou tyto podoblasti znázorněny na Obrázku 1.⁴³

⁴² KUČA, Jan. Vymezení etnografického regionu Horácko. In: *Vítejte na Vysočině - Turistický průvodce* [online]. 2008 [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.region-vysocina.cz/vymezeni-etnografickeho-regionu-horacko-cx497>

⁴³ *Muzeum Vysočiny Třebíč* [online]. 2007 [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: <http://www.zamek-trebic.cz/tlk/region-mapa-panel.jpg>

Obrázek 1: Podoblasti Horácka



Horácko bývá označováno za kraj brambor a kamení. Ale ani drsné přírodní a hospodářské podmínky nezabránilly našim předkům v tom, aby se radovali ze života při zpěvu lidové písně. Vždyť Čeněk Holas⁴⁴ ve své sbírce *České národní písně a tance* píše: „Na Horácku, na vysočině Českomoravské, se vášnivě tančilo, snad chce horák tu svou bídu v tom krutém podnebí si nahraditi krajní veselostí,

44 Čeněk Holas byl středoškolský profesor, básník a sběratel lidových písní a tanců.

když se do toho dá.“(Uv. m. Str. 68)⁴⁵ Přesto není tato oblast po folkloristické stránce mezi lidmi tak známá, jako například Chodsko, Slovácko či Valašsko. Nebyly zde totiž sociální ani kulturní předpoklady k vytvoření svérázné národopisné oblastní kultury. Důvodů k tomu bylo několik. Neustále zde probíhal pohyb obyvatelstva hledajícího lepší obživu, neboť se kolem Jihlavy nacházely stříbrnosné žíly, a později zde prosperovala výroba sladu a piva, hlavně však sukna, která trvala až do 19. století a byla nejdůležitějším výrobním odvětvím. Početný stav cechovních mistrů, tovaryšů a dělníků docházel do zaměstnání z dalekého okolí a přinášel s sebou vlastní zvyky a písně, které se mísily s místní kulturou. Dalším důležitým faktorem byla kolonizace německého obyvatelstva, které se usazovalo na tzv. „jihlavském ostrůvku“ a též si s sebou přinášelo vlastní kulturu. Přes území navíc probíhala hlavní cesta spojující Prahu s Vídní, a importu „cizí“ kultury se tedy nedalo vyhnout.⁴⁶

Následující kapitoly se budou věnovat zejména písním, které byly zaznamenány na jižním Moravském Horácku, v okolí Telče, Třeště a Dačic.

2.2 Charakteristika horácké lidové písně

Horácká lidová píseň se postupně vyvíjela od doby baroka, podobně jako písně ve většině ostatních oblastí. Na její podobu působily tři vlivy zmiňované výše: pohyb tovaryšů a dělníků jak z české tak i z moravské strany, kolonizace hlavně z Bavorska a přesun obyvatelstva po hlavní trase mezi Prahou a Vídní. Silnější vliv měl živel český, proto má i horácká píseň více charakter instrumentální oproti moravskému charakteru vokálnímu. Tyto okolnosti způsobily, že některé nápěvy či rytmy horáckých písní nacházíme i v písních z jiných oblastí, např. z Chodska, jižních a středních Čech, ale i z Hané. Je bezpředmětné

Český hudební slovník osob a institucí [online]. 2006 [cit. 2014-02-23]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&action=record_detail&id=3128

⁴⁵ HORÁK, Jiří. *Naše lidová píseň*. Vyd. 1. Praha: Jos. R. Vilímek, 1946, 156 s. Za vzděláním, sv. 1., str. 40

⁴⁶ FUČÍK, Ladislav. Horácká lidová píseň. In: *Horácké písně*. Jihlava: Okresní kulturní středisko Jihlava, 1978.

pátrat po tom, pro kterou oblast je určitá píseň původní, pravděpodobně by to už dnes ani nebylo možné. Ale potvrzuje to pojetí lidové písně jako živého organismu, který spolu s lidmi migruje a vyvíjí se.

Melodika a rytmika horácké lidové písně jakoby odrážely vážnost a zádumčivost horáckého člověka plahočícího se na kamenitých políčkách. Najdeme však i písně, které svou řízností a vtipem rozveselily a roztančily u muziky nejednoho sedláka.

Jak již bylo řečeno výše, horácká lidová píseň se vyvíjela pod vlivem písně české, tudíž v ní nacházíme především diatonické postupy a převažuje durová tónina. Chromatika, tónina moll a velké intervalové skoky, s výjimkou trojzvuku a rozšířeného trojzvuku, se vyskytují velmi vzácně. Avšak oktávové a zvláště nonové skoky se občas objevují v závěru písně a jsou jednou ze zvláštností horácké písně. Jako příklad můžeme uvést píseň *Já mám ženu maličkou* z Dobré Vody u Telče v notové ukázce č. 1 (Obrázek 2).⁴⁷

Obrázek 2: Notová ukázka č. 1

Já mám ženu maličkou

Z Dobré Vody u Telče

Voice

Já mám že - nu ma - li - čkou, ří - cá se jí Ba - rka; po - ve - du ji na ja - rmark

7

Vo. na sva - tý - ho Ma - rka. Tra - laj dum, lí - taj, ty - taj, li - taj, ty - taj,

13

Vo. tra - laj dum, li - taj, ty - taj, dum, dum, dum.

⁴⁷ *Lidové písně z moravského Horácka*. Editor Marta Toncrová. Brno: Etnologický ústav AV ČR, 1999, 315 s. ISBN 80-850-1011-9. str. 119.
Upraveno v notovém editoru.

Častým jedem je zakončení horácké písně na tónické tercii. Z velkého množství vyberme píseň *Košilenka bílá* z Borovné u Telče v notové ukázce č. 2 (Obrázek 3).⁴⁸

Obrázek 3: Notová ukázka č. 2

Košilenka bílá

Z Borovné u Telče

The image shows a musical score for the song 'Košilenka bílá'. It consists of two staves. The top staff is labeled 'Voice' and the bottom staff is labeled 'Vo.'. Both staves are in the key of D major (two sharps) and 3/4 time. The melody is simple and folk-like. The lyrics are written below the notes.

Voice
Ko - ší - len - ka bí - lá na hrá - zi le - že - la, můj mi - lej se kou - pal,

Vo.
můj mi - lej se kou - pal, když ne - dě - le by - la.

Rytmická stránka horácké písně je většinou velmi prostá. Bývá zapsána v taktu třídobém nebo dvoudobém, střídání taktů se vyskytuje především v tanečních písních a v tancích zvaných mateníky. Stěží najdeme trioly nebo jiné rytmicky nepravdělné útvary. Synkopy se však v písních vyskytují poměrně často. Tempo písní je většinou mírné, rychlé se vyskytuje zřídka a je většinou spojeno s instrumentálním doprovodem.

Pokud bychom horáckou píseň analyzovali po formální stránce, najdeme zde velmi často dvou a třítaktové motivy kladené za sebe buď opakovaně nebo diatonicky směrem nahoru nebo dolů. Jako příklad nám opět poslouží píseň *Košilenka bílá*, notová ukázka č. 2. Nejčastější forma je pak malá dvoudílná (a - b) nebo malá třídílná s opakováním. (a – b – a), velmi vzácně pak i malá třídílná bez opakování (a – b – c).

⁴⁸ *Lidové písně z moravského Horácka*. Editor Marta Toncrová. Brno: Etnologický ústav AV ČR, 1999, 315 s. ISBN 80-850-1011-9. str. 69.
Upraveno v notovém editoru.

Po jazykové stránce převládá v horácké písni vliv nářečí středočeského. Do oblasti Podhorácka na jihovýchod od Třebíče proniklo částečně i nářečí hanácké, na severní straně Podhorácka pak můžeme zaznamenat vliv českého nářečí severovýchodního. Typický je výskyt koncovek hovorového jazyka u přídavných jmen a sloves. Pro ilustraci si uveďme příklad ze zmiňované písně *Košilenska bílá*, kde se zpívá „...můj milej se koupal“, či z písně *Když jsem to políčko vláčil*, ve které si mladík posteskuje „Jak mě to nemá bejt líto...“ Hovorovou koncovku přídavného jména najdeme již v názvu písně *Vím já o studánce na zelený louce*.

2.3 Sběratelé horácké lidové písně

Nejstarší sběratelská akce na Moravě a ve Slezsku, tzv. guberniální sbírka, proběhla v roce 1819. Nashromážděné zápisy písní a hudby však byly donedávna dostupné jen v rukopise uloženém ve Státním archívu v Brně.⁴⁹ Etnomuzikolog Karel Vetterl připravil větší část zápisů pro vydání tiskem. To se uskutečnilo až v roce 1994. V této nejstarší sbírce moravských a slezských lidových písní nalezneme i řadu písní z Horácka, pozoruhodné jsou zápisy písní k různým tancům.⁵⁰ Několik desítek zápisů horácké písně najdeme ve sbírkách moravských lidových písní Františka Sušila a Františka Bartoše. Zápisů písní z Horácka využívá zčásti také svazek s názvem *Moravské písně milostné*, který sestavili Leoš Janáček a Pavel Váša v rámci velkolepé sběratelské akce nazvané *Das Volkslied in Österreich* organizované tehdejší Pracovním výborem pro českou národní píseň na Moravě a ve Slezsku na začátku 20. století.

Písně zpívané během svatby zaznamenal Josef Jul. Pavelka a spolu s popisy horáckých tanců byly vydány v roce 1926 pod názvem *Horácká „svarba“*.⁵¹ První výběrovou publikaci vydali v roce 1940 Karel Konvalinka a J. F. Svoboda pod názvem *Horácká kytička*. V tomtéž roce publikovali na vlastní náklady učitelé Antonín Kubašta a František Háva sešit *Horáckých písní*. Krajský

⁴⁹ Další ne zcela shodný exemplář se nachází v archívu vídeňské Společnosti přátel hudby.

⁵⁰ *Lidové písně z moravského Horácka*. Editor Marta Toncrová. Brno: Etnologický ústav AV ČR, 1999, 315 s. ISBN 80-850-1011-9.

⁵¹ Tamtéž.

pedagogický ústav bývalého Jihlavského kraje pak vydal v roce 1959 tři sešity *Horáckých písní* v různých úpravách pro potřebu škol. Sběratelské činnosti na Podhorácku se věnoval učitel Vratislav Bělík a v roce 1951 ji završil vydáním *Horáckého zpěvníku*. Kraji kolem Telče a Třeště se věnovali Dr. Josef Mátl, Csc. a Antonín Nosek, písně ze Žďárska a Novoměstska sesbírali Karel Konvalinka a Bohumil Bouda. Na Podhorácko západní, tedy Kamenicko, Pelhřimovsko a Pacovsko, se soustředili Jan Sejk a Karel Melzoch. Širší a ucelený pohled na horácký folklor přinesla v roce 1951 kniha *Rok na moravském Horácku* Bohuslava Pernici. Horácké tance ve stejnojmenné třídílné publikaci zaznamenala Zdena Jelínková. Vyšly v roce 1956. Pro potřeby učitelů hudební výchovy na základních a středních školách a pro potřebu pěveckých sborů vydalo Okresní kulturní středisko v Jihlavě v roce 1978 zpěvník s názvem *Horácké písně*, na jehož přípravě se jako odborný poradce podílel PhDr. Ladislav Fučík. V roce 1999 vybrala a sestavila lidové písně z moravského Horácka do stejnojmenného zpěvníku Marta Toncrová.

Zatím posledním sběratelským počinem je *Zpěvník horáckých písní po lidech sebraných* Miloslava Brtníka, který vyšel v roce 2004⁵². Písně byly sebrány mezi lety 1950 - 1965 a v tomto zpěvníku byly publikovány vůbec poprvé. Miloslav Brtník je právem označován za „tátu horáckého folkloru“. Podílel se na školení řady vedoucích folklorních souborů, inspiroval je svým nadšením a láskou k horáckým tancům a písním, a pomohl tak znovu probudit k životu pohasínající zájem o folklor na Horácku.

2.4 Instrumentální hudba na Horácku

Jako vůbec nejstarší nástrojové obsazení lidové kapely na Horácku se uvádí uskupení dudy, housle a cimbál. Odráží tak geografickou polohu Horácka mezi Čechami, kde se v hojné míře vyskytují v lidové muzice dudy, a Moravou, pro

⁵² BRTNÍK, Miloslav. *Zpěvník horáckých písní po lidech sebraných*. 1. vyd. Jihlava: Horácké folklorní sdružení, 2004, 355 s. ISBN 80-239-3125-3.

jejíž lidovou hudbu je typický cimbál. Toto obsazení se postupně obměňovalo a převahu získávaly smyčcové nástroje. Ty však byly vlivem vojenské dechovky postupně vytlačovány a nahrazovány nástroji dechovými. V polovině 19. století hrávaly na Horácku kapely ve složení housle, viola, kontrabas, klarinety a flétny, někdy ještě doplněné o křídlovku a lesní roh. Muzice s tímto obsazením se říkalo štrajch.⁵³

Zvláštností na Horácku je tzv. skřípácká, nebo též dyndácká, muzika v obsazení dvoje skřipky, velké housle („velký husle“) a skřípácký bas. Skřipky je označení pro primitivní housle, které vyráběli většinou šikovnější koláři nebo truhláři. Spodní deska, luby a krk s kolíčkovou hlavicí byly vyrobeny z jednoho kusu dřeva, většinou z javoru. *„Vydlabaná dutina je překryta „vrchní ozvučnou deskou“ ze smrku. Deska má obdélníkové otvory. Uvnitř je podepřena hranatou „duší“. Zubatá (hřebenová) kobylka vytváří bzučivý charakter jejich zvuku. Hmatník a struník jsou vyrobeny z barevně kontrastního dřeva – hrušky, švestky nebo ořechu. (Červené zbarvení.)“*⁵⁴ Jelikož byly tyto nástroje poměrně těžké, pro usnadnění manipulace byly opatřeny řemínkem, který si hráč zvláštním způsobem navlékal na levý loket. Skřípácká basa měla menší rozměry než basa běžná a byla speciálně uzpůsobená k tomu, aby podtrhovala skřípavý zvuk kapely. Pod struníkem měla kovový kolík, který se lehce dotýkal kovové destičky (tzv. sklíčko) upevněné na horní ozvučné desce. Při hře se pak destička rozechvěla a vydávala typický drnčivý zvuk. Hráč měl bas položený na kolenou a struny nezkracoval přitisknutím k hmatníku, ale tzv. „štípáním“ mezi prsty levé ruky nad hmatníkem.

Pro skřípáckou muziku je příznačné důsledné střídání hry se zpěvem a tzv. „hra z plna.“ *„Jedná se o převážně lineární (souběžné) vedení a stejnou rytmickou fakturu všech hlasů, které je velmi blízké předklasické nástrojové hudbě (polyfonní styl).“*⁵⁵

53 *Lidové písně z moravského Horácka*. Editor Marta Toncrová. Brno: Etnologický ústav AV ČR, 1999, 315 s. ISBN 80-850-1011-9.

54 BRTNÍK, Miloslav. *Zpěvník horáckých písní po lidech sebraných*. 1. vyd. Jihlava: Horácké folklorní sdružení, 2004, 355 s. ISBN 80-239-3125-3. str. 215.

55 Tamtéž.

Skřípácká hudba byla mezi lidmi velmi oblíbená. Ještě na začátku 19. století hrávalo na Jihlavsku kolem dvaceti skřípáckých muzik. S rostoucí oblibou dechové a populární hudby však klesal zájem o toto tradiční lidové uskupení. Jedním z posledních pamětníků původní skřípácké muziky byl Josef Havrda z Velkého Beranova. Toho v padesátých letech minulého století vyhledal houslista a umělecký vedoucí souboru Vysočan Miloslav Brtník a naučil se od něj styl hry na skřipky a zapsal písně a skřípácké melodie, které si pan Havrda pamatoval. Následně pak ve Velkém Beranově tuto muziku obnovil a zapojil ji do činnosti folklorního souboru Vysočan.⁵⁶ Tradice dyndácké (skřípácké) hudby byla poté obnovena i v Telči, kde vznikl Horácký dyndácký soubor pod vedením Josefa Mátl.⁵⁷ V současné době využívá skřipky telčský folklorní soubor Podjavořičan při svých vystoupeních.

Skřípáckou muziku na svatbě v Rančářově vidíme na Obrázku 4.⁵⁸

Obrázek 4: Skřípácká muzika



⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ *Lidové písně z moravského Horácka*. Editor Marta Toncrová. Brno: Etnologický ústav AV ČR, 1999, 315 s. ISBN 80-850-1011-9.

⁵⁸ Skřípácká kapela. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2014-04-09]. Dostupné z: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sk%C5%99ipka%C5%99sk%C3%A1_kapela_Stummer_na_svatbe%C4%9B_v_Ran%C4%8D%C3%AD%C5%99ov%C4%9B.jpg

2.5 Tance na Horácku

S lidovou písní zajisté těsně souvisí i tanec. Zpěvně–taneční podobu měly na Horácku tzv. horácká kola. Děvčata se ženami, ale často i smíšeně s chlapci a muži, zpívala o přestávce u muziky a chodila či tančila při tom v kruhu. K tomu patřily velmi často i taneční hry. Tanec v kole byl také součástí svatebních obřadů, kdy se tančilo kolem nevěsty před nebo po čepení.⁵⁹

Nejfrekventovanější byly na Horácku tzv. figurální tance. Jejich charakteristickým znakem je spojení jednoho konkrétního tance s jednou písní. Velmi oblíbené byly tance švihák – obkročák, kalamajka, sedlák – furiant, hulán, řezanka, manžestr či vývojově mladší šotyška. Kroky jednotlivých tanců a nápěvy k písním jsou zapsány ve třídílné sbírce Zdenky Jelínkové *Horácké tance z Telečska, Třeštska a Dačicka*.⁶⁰ Není předmětem této práce všechny kroky popisovat. Některé se však výtečně hodí pro výuku ve školách a lze je dohledat ve výše uvedené publikaci.

2.6 Kroje na Horácku

K vytvoření uceleného obrazu lidové kultury na Horácku jistě poslouží i popis kroje, který naši předci běžně nosili již v první polovině 18. století. Vrchol vývoje horáckého kroje spadá do padesátých let 19. století a vlivem městského způsobu odívání dochází k jeho různým proměnám během druhé poloviny 19. století. Ve století dvacátém začali milovníci horáckého folkloru postupně obnovovat slavnostní podobu horáckého kroje. Byl vytvořen vzor, podle kterého se šily oděvy pro různé spolky a národopisné soubory. V současné době užívá

⁵⁹ Čepení je svatební zvyk, kdy vdané ženy posadily nevěstu na židli, sejmuly věneček z hlavy, odložily stuhy, rozčesaly vlasy a nasadily ji na hlavu čepec. Tím byla symbolicky přijata mezi vdané ženy.

⁶⁰ *České-tradice.cz* [online]. 2014 [cit. 2014-02-21]. Dostupné z: [http://www.ceske-tradice.cz/tradice/rodinne-zvyky/svatba/jak-tomu-bylo-drive/6\)-cepeni-nevesty](http://www.ceske-tradice.cz/tradice/rodinne-zvyky/svatba/jak-tomu-bylo-drive/6)-cepeni-nevesty)

⁶⁰ JELÍNKOVÁ, Zdena. *Horácké tance z Telečska, Třeštska a Dačicka*. Jihlava: OKS, 1989, 3 sv. ISBN 80-850-7204-1.

horácký, konkrétně telčský kroj, především soubor Podjavoříčan a dětský folklorní soubor Kvítek z Telče. V mírně stylizovaném telčském kroji vystupuje soubor Pramínek z Jihlavy.⁶¹

Na Horácku existovaly v různých oblastech odlišné varianty kroje⁶² a lišil také oděv sváteční od polosvátečního a pracovního. Následující popis bude zaměřen na kroj telčský, neboť některé jeho části byly využity jako motivační prostředek před nácvičkou horácké lidové písně na gymnáziu.

2.6.1 Ženský kroj

Ženský pracovní kroj byl prostý, skládal se z dlouhé košile, která mohla sloužit zároveň i jako oděv na spaní, a lněné sukně. Podle počasí či druhu práce si ženy dále oblékaly živůtek, zástěru a kabátek a hlava bývala ovázána plátěným šátkem.

Ženský slavnostní kroj měl již částí poměrně více a vyznačoval se bělostí plátna, na kterém vynikala bílá výšivka. Košilka, jak se říkalo košili k tanci, měla široké rukávy zakončené vyšitými ozdobnými zuby horáckého ornamentu, které se těsně nad loktem stahovaly tkanicí, aby vytvořily baňatý tvar. Límeček, čili „krádlík“, měl stejnou výšivku jako rukávy. Byl přišíť k náprsence, která se zvlášť oblékala pod košilku. Bylo to velmi praktické řešení, neboť límeček se mohl prát častěji a nemusela se současně prát, škrobit a žehlit celá košile. Vrchní sukně sahala do půli lýtek a byla bohatě nabíraná do pásku. Podle muzejních dokladů můžeme předpokládat, že se nosily hlavně tlumené barevné odstíny, jako modrá, skořicová, cibulová či temně červená. Oblíbené byly měňavé materiály v různých barevných kombinacích. Aby měly ženy sukně pěkně do široka, nosily prý šest nebo sedm spodních sukni, hubená žena až osm. Přes sukni se nosila buď barevná zástěra v jemně pastelových barvách, jejíž spodní okraj byl lemován

⁶¹ BRTNÍK, Miloslav. *Jaký kroj, tak se stroj: obrazová encyklopedie horáckých a podhoráckých krojů*. V Jihlavě: Muzeum Vysočiny, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86382-22-7.

harasovou krajkou, nebo zástěra bílá, která byla bohatě vyšívána bílou bavlnkou. Bílých vyšívanych zástěr se dochovalo velmi málo, neboť jako jedny z nejcennějších součástí kroje přecházely z generace na generaci a díky častému praní se zničily. Zástěra se zavazovala širokými vázačkami, které měly na konci stejné zoubkování jako obvod zástěry a navíc obsahovaly i malý motiv vyňatý ze vzoru na zástěře. Zavazovaly se na uzly bez smyček a kladl se důraz na to, aby byly konce vázání nestejně dlouhé a pěkně rozložené na záhybech sukně. Slušně ustrojená žena se nikdy neobjevila bez „lajblíku“, pevného živůtku černé barvy s barevnými výšivkami kolem švů. Poutavým doplňkem byla zajisté malá kytička, zvaná vonička, zasunutá za lajblíkem. Přes ramena ženy někdy nosily vyšívání bílý nebo i barevný šátek. Na nohy oblékaly doma pletené bílé punčochy a obouvaly nízké vykrojené střevíce z jemné kůže.

Odlišit vdanou ženu od svobodné bylo v první polovině 19. století velmi snadné. Vdaná žena nosila na hlavě čepce zdobený korálky a převázaný bílým vyšíváním šátkem. Svobodná děvčata chodila v šátku a při slavnostních příležitostech si nechávala česat účes „droužky“. Účes byl poměrně složitý a vytvořil se tak, že se obloukem přes uši upletly dva malé stahovací copánky a zbytek vlasů se spletl do dvou copů, které se ovinuly kolem hlavy. Mezi ně se připevnil dvojité věneček z umělých květin ozdobený mašlí v barvě sukně. Na čele nesměly chybět ozdobné krepinky.⁶³ Dívčí kroj z Telče můžeme vidět na Obrázku 5.⁶⁴

⁶² Například podoba jihlavské kroje byla ovlivněna odíváním německých obyvatel. BRTNÍK, Miloslav. *Jaký kroj, tak se stroj: obrazová encyklopedie horáckých a podhoráckých krojů*. V Jihlavě: Muzeum Vysočiny, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86382-22-7.

⁶³ NEKUDA, Vladimír. *Dačicko, Slavonicko, Telčsko*. Vyd. 1. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2005, 1070 p. ISBN 80-727-5059-3.

⁶⁴ Soukromý zdroj.

Obrázek 5: Telčský dívčí kroj



2.6.2 Mužský kroj

Mužský pracovní kroj byl jednoduchý. Kalhoty z hrubého plátna ke kolenům, později až ke kotníkům a lněnou košili chránila před ušpiněním bílá nebo modrá zástěra. V chladném počasí se přes košili oblékla dlouhá vesta nebo krátký kabát. Pro dnešní mladou generaci bude již asi nepředstavitelné, že nohy v kožených botách chránil před omrznutím věchet slámy.

Mužský sváteční kroj má svůj prapůvod ve vojenské uniformě. Skládal se z bílé plátěné, na prsou barevně vyšíváné, košile s dlouhými nabíranými rukávy, hnědých, pískových nebo světle žlutých kalhot ke kolenům, holínkových bot a modré či hnědé vesty s drobnými kovovými knoflíčky. Kolem krku se vázal šátek a ve svátek nesměl na hlavě chybět plstěný klobouk. V zimě pak zahřál krátký

nebo dlouhý kožich a vysoká beranice.⁶⁵ V příloze si můžeme prohlédnout chlapce v mužském kroji z Telče.⁶⁶

Obrázek 6: Telčský chlapecký kroj



⁶⁵ NEKUDA, Vladimír. *Dačicko, Slavonicko, Telčsko*. Vyd. 1. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2005, 1070 p. ISBN 80-727-5059-3.

⁶⁶ Soukromý zdroj.

3 MOŽNOSTI PEDGAGOGICKÉHO VYUŽITÍ LIDOVÉ PÍSNĚ

V současné době vidíme využití lidové písně v hudební výchově čím dál tím méně. S klesajícím zájmem studentů klesá i snaha učitelů zařadit do svých hodin zpěv lidové písně. Upřednostní raději studenty oblíbené písně populární a rockové. Dokazují to výsledky průzkumu uplatnění umělé písně v hudební výchově na gymnáziu, který byl realizován Katedrou hudební kultury ZČU v Plzni ve druhém pololetí školního roku 1999/2000 na gymnáziích západočeského regionu. Výsledky byly prezentovány na mezinárodní konferenci věnující se tématu *Písňová tvorba českých a světových autorů (aktuální problémy tvorby, interpretace a recepce)* a posléze vyšly ve stejnojmenném sborníku.⁶⁷ Na vyšším stupni gymnázií uvedlo 40% učitelů, že lidové písně tvoří v jejich hodinách zhruba 10% pěveckého repertoáru, u 40% učitelů má lidová píseň zastoupení 20% a u zbylých 20% učitelů necelou jednu třetinu z celkového zpěvního repertoáru. Zbytek tvoří písně umělé s převahou písní z muzikálů, současné pop-music a písní rockových. Jak uvádí autorka příspěvku, doc. PaedDr. Marie Slavíková, Csc., dobrý pedagog jistě dovede s nonartificiální hudbou metodicky pracovat tak, aby rozvíjel hudebnost svých žáků. Otázkou však zůstává, kolik takových učitelů v praxi skutečně najdeme. Autorka popisuje zkušenost z výzkumu hudebnosti žáků 6. tříd ZŠ a prim osmiletých gymnázií, kdy většina dětí nebyla schopna samostatného elementárního pěveckého projevu. Žáci byli požádáni, aby zazpívali lidovou píseň dle vlastního výběru. Po dlouhém váhání začali většinou zpívat některou umělou píseň, kterou se ve škole naučili, avšak ve valné většině případů se nedal výkon označit ani za průměrný. Žáci se neudrželi v tónině, intonačně nezvládali větší melodické skoky, často však ani stupňovité postupy, nebyli schopni správně interpretovat rytmus písně. Když pak po delším přemlouvání zazpívali některou lidovou píseň (většinou *Skákal pes* nebo *Ovčáci, čtveráci*), výkon měl již ke zpěvu poněkud blíže. Z toho lze vyvodit závěr, že pro pěvecky

⁶⁷ *Písňová tvorba českých a světových autorů: aktuální problémy tvorby, interpretace a recepce*. Vyd. 1. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000, 161 s. ISBN 80-708-2687-8.

málo rozvinuté žáky jsou písně nonartificiálních žánrů většinou velmi obtížné. Obsahují větší intervalové skoky, složitější rytmy, harmonické modulace a přechody do vzdálenějších tónin a žák pak nemá možnost dostatečně si osvojit a upevnit tonální a harmonické cítění. Nelze opomenout ani negativní vliv nekvalitních zpěváckých vzorů, kterých je v současné pop-music přece jen značné množství. Pro rozvoj hudebnosti a zpěvnosti žáků jsou tedy bezpochyby vhodnější písně lidové.⁶⁸ Proto se v následující kapitole pokusím shrnout význam zpěvu lidových písní, a to jak z hlediska hudebně-vzdělávacího, tak z hlediska výchovného. Jelikož by učivo a činnosti v hodinách hudební výchovy měly směřovat k dosažení očekávaných výstupů popsanych v Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia⁶⁹, budou všechny aktivity hodnoceny na pozadí tohoto dokumentu.

3.1 Lidová píseň a Rámcový vzdělávací program pro gymnázia

Hudební obor spadá spolu s výtvarnou výchovou pod oblast Umění a kultura. Prostřednictvím hudebního oboru se žák či student učí porozumět hudebnímu umění. Již Jan Amos Komenský doporučuje ve svých pedagogických zásadách postupovat od známého k neznámému, od nejjednoduššího ke složitějšímu.⁷⁰ A nejjednodušší, avšak nikoliv primitivní, formou hudebního umění je lidová píseň. Koncentruje v sobě všechny hudební principy a vztahy a lze ji tedy využít jako stavební kámen pro pochopení složitějších hudebních děl. S lidovou písní je možné pracovat v rámci všech tří vzájemně provázaných a podmíněných okruhů činností, které tvoří vzdělávací obsah hudebního oboru – tedy v rámci produkce, recepce a reflexe.

⁶⁸ SLAVÍKOVÁ, Marie. Uplatnění umělé písně v hudební výchově na gymnáziu. In: *Písňová tvorba českých a světových autorů: aktuální problémy tvorby, interpretace a recepce*. Vyd. 1. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000, 154 - 161. ISBN 80-708-2687-8.

⁶⁹ BALADA, Jan. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007, 100 s. [cit. 2014-03-04]. ISBN 978-808-7000-113. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/10427_1_1/download/

3.1.1 Produkce

Vzdělávací obsah hudebního oboru je členěn na části: produkce, recepce, reflexe. Produkce sobě zahrnuje vokální, instrumentální a hudebně pohybové činnosti, při kterých si žáci zdokonalují své pěvecké a intonační schopnosti, rytmické cítění, instrumentální a taneční dovednosti. Lidové písně, obroušené několika generacemi zpěváků, obsahují přirozené zpěvné postupy, které rozvíjí pěvecké dovednosti a podporují přirozený rozvoj zpěvného hlasu. Samozřejmě záleží na vhodném výběru písně, neboť složitější nápěvy některých písní východního typu mohou nedostatečně připraveného žáka odradit. Vůbec nejlepší alternativou je, učí-li se dítě lidové písničky a říkadla již od útlého věku. Říkadla, obsahující klesající malou tercii, a posléze složitější písničky, které přinášení tónový materiál bohatší o šestý stupeň a o klesající řadu v závěru, vedou děti k přirozenému používání hlavového tónu. Při nástupu do školy tak lze na tyto dovednosti navázat a dále je rozvíjet. Pokud však dítě nemá správné zpěvné návyky, je nutné se nácvičování hlavového tónu věnovat a v závislosti na věku žáků vybrat vhodné písně či hlasová cvičení.⁷¹

Lidové písně jsou často využívány jako intonační pomůcka. Skutečně se k tomuto účelu výborně hodí, neboť melodie postupuje většinou v krocích nebo zpěvných skocích a je snadno zapamatovatelná. Musíme mít však stále na paměti důvod, proč lidová píseň vznikla. Měla vyjádřit radost, smutek či naději a tyto emoce, které v sobě nese, bychom při nácvičování písně neměli opomíjet. Pavel Jurkovič ve své stati o lidové písni varuje před přílišným vědeckým přístupem: *„Jen ať proboha není jen předmětem pitvání, jakýmsi objektem na operačním stole. Ať už jakýmsi badatelským okem či sluchem vnikáme do jejího vnitřního*

70 POSPÍŠIL, Radek. *Úvod do pedagogiky* [online]. 2009 [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: http://is.muni.cz/do/rect/el/estud/pedf/ps09/uvod_ped/web/principy.html

71 BLAŽKOVÁ, Olga a Yvona LIŠKOVÁ. *Metodika výuky hudební výchovy na 2. stupni základních škol a středních školách z pohledu pedagogické praxe - náměty pro začínající učitele* [online]. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010, 91 s. [cit. 2014-03-03]. ISBN 978-80-7368-893-6. Dostupné z: projekty.osu.cz/synergie/dok/opory/metodika-vyuky-hudebni-vychovy-na-2-stupni-zakladnich-skol-a-strednich-skolach-z-pohledu-pedagogicke-praxe-namety-pro-zacinajici-ucitele.pdf

*ustrojení, necht' konečným výsledkem je dobře a s tím větším pochopením zazpíváné nebo zahráné drobné hudební dílo.*⁷²

Jednohlasé písně vybízejí k vytvoření vícehlasu nebo instrumentálního doprovodu. „*Po harmonické stránce umožňují sluchové osvojení základních harmonických funkcí – tóniky, dominanty a subdominanty, a také dalších harmonických funkcí včetně mimotonálních dominant.*“⁷³ V některých sbírkách či zpěvnících můžeme najít dvojhlas zapsaný tak, jak ho slyšel zpívat sběratel. Jindy vytvoří druhý hlas učitel nebo sami šikovní žáci. Další hlasy lze hrát na hudební nástroje nebo Orffův instrumentář, a tak nám vznikne jedinečný instrumentální doprovod. Studenti budou jistě k písni přistupovat pozitivněji, když si mohou její zpěv sami doprovodit. Další činností, která může zpěv lidové písně značně oživit, je tanec. Žák se učí svým tělem reagovat na rytmus a tempo písně a též vyjadřovat její náladu. Přesné zápisy některých figurálních tanců lze dohledat ve sbírkách, na jiné taneční písně si může jednoduchou choreografii sestavit učitel sám.

Pokud by se nám podařilo obsáhnout v hodinách hudební výchovy všechny tyto složky, nejenže bychom vyhověli požadavkům Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia z hlediska hudební produkce, ale hlavně bychom lidovou píseň představili žákům jako živý útvar. Prostředí, ve kterém část žáků zpívá a tančí a část hraje na hudební nástroje, nápadně připomíná přirozené prostředí, ve kterém se lidová píseň vyskytovala - tradiční lidovou zábavu.

⁷² JURKOVIČ, Pavel. Lidová píseň - slabikář hudební a literární výchovy. In: POLEDŇÁK, Ivan. *Lidová píseň a hudební výchova*. Olomouc: Hanex, 1997, 7 - 12. Musica. ISBN 80-85783-16-9x.

⁷³ ZENKL, Luděk. Význam lidových písní pro rozvoj hudebního myšlení. In: POLEDŇÁK, Ivan. *Lidová píseň a hudební výchova*. Olomouc: Hanex, 1997, 37 - 38. Musica. ISBN 80-85783-16-9x.

3.1.2 Recepce

Lidovou píseň lze samozřejmě užít i při recepci, kdy si žáci prostřednictvím poslechových činností uvědomují a ověřují působení znějící hudby.⁷⁴ Této problematice se věnuje pedagožka Olga Čenčíková ve své studii s názvem *Lidová píseň jako prostředek receptivní výchovy*.⁷⁵ Upozorňuje na to, že pokud se s lidovou písní v hudební výchově pracuje, využívá se většinou pouze jako materiál pro vokální a instrumentální činnosti, opomíjí se však její estetické hodnoty. Píseň se většinou nacvičuje stereotypním způsobem a následné provedení postrádá jakýkoliv estetický vklad a cit. Studentům se často ani nedostane předchozího esteticky působícího a posluchačsky přitažlivého provedení písně, které by bylo výraznou hudební motivací k následujícímu nácviku. *„To, co v pedagogické praxi chybí, je receptivní zaměření, cílevědomé orientování se na osvojení výrazového bohatství lidové písně samé, její sdělnosti, její spontaneity, zákonitostí folklórního hudebního myšlení ve vazbě na funkčnost každého typu lidových písní, ve vazbě na etnické oblasti a konečně pak i na její vzájemné vztahy s ostatními nonartificiálními typy a hudbou artificiální.“*⁷⁶

Učitel by měl tedy usilovat o to, aby žáci chápali lidovou píseň jako organickou složku života jejich předků. Lidová píseň byla bezprostředně propojená se všemi okamžiky dne, ročních dob i období lidského života od narození do smrti, a vytvořila tak svébytnou úctyhodnou kulturu, jejíž tvůrčí zákonitosti a obsah vyrůstají z cítění, životních názorů a mravních postojů jejich tvůrců. Obsah, který v sobě nese text písně, je nutné hodnotit ve spojení s hudebním obsahem – nápěvem, rytmem, tempem, harmonickým doprovodem a pěveckým provedením. Žáci pak mohou diskutovat o tom, v jakém citovém rozpoložení byl autor písně, zda-li je obsah textu v souladu s hudbou, mohou esteticky hodnotit provedení

⁷⁴ BALADA, Jan. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007, 100 s. [cit. 2014-03-04]. ISBN 978-808-7000-113. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/10427_1_1/download/

⁷⁵ ČENČÍKOVÁ, Olga. *Lidová píseň jako prostředek receptivní výchovy*. In: POLEDŇÁK, Ivan. *Lidová píseň a hudební výchova*. Olomouc: Hanex, 1997, 13 - 38. Musica. ISBN 80-85783-16-9x.

⁷⁶ Tamtéž. str. 18.

písně a hledat nejpřiléhavější pěvecký výraz i případný způsob doprovodu. Zde už se dostáváme ke třetí, vysoce syntetizující, hudební činnosti – reflexi.

3.1.3 Reflexe

Při reflexi žáci komplexně interpretují a hodnotí hudební dílo. Přímou nabídkou porovnávání různých provedení a úprav lidových písní a odhalování klíčových aranžmá. V současné době je snad již téměř samozřejmé využití hudebních videoukázek, které žákům ještě lépe přiblíží atmosféru folklorního provedení a mohou být motivací k vlastní reprodukci.

Z tohoto výčtu vyplývá, že očekávaných výstupů v hudebním oboru bychom teoreticky mohli dosáhnout pouze s užitím lidové písně. Tím nemá být řečeno, že lidová píseň je nejvhodnější a jediná možná, ale ukazuje to na její všestrannost a mnohotvárnost. Kvalitní hodiny hudební výchovy se samozřejmě neobejdou bez užití ostatních hudebních žánrů.

3.1.4 Lidová píseň a klíčové kompetence

„Klíčové kompetence představují soubor vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které jsou důležité pro osobní rozvoj jedince, jeho aktivní zapojení do společnosti a budoucí uplatnění v životě.“⁷⁷

Tím, že budeme žáky seznamovat s českou lidovou písní a pokud možno i s písní, která je typická pro jejich domovský kraj, můžeme v nich vypěstovat úctu k našemu kulturnímu dědictví, k odkazu předků. Přispíváme tak k rozvoji občanské klíčové kompetence, v rámci níž žák rozšiřuje své poznání a chápání kulturních a duchovních hodnot, spoluvytváří je a chrání. V závislosti na tom, jakou formu práce s lidovou písní zvolíme, můžeme rozvíjet i další klíčové kompetence. Například při nácviu společného tance či tvorbě společného

⁷⁷ BALADA, Jan. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007, 100 s. [cit. 2014-03-05]. ISBN 978-808-7000-113. str. 8 Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/10427_1_1/download/

doprovodu k písni vedeme žáky k tomu, aby aktivně spolupracovali při stanovování a dosahování společných cílů a podporujeme tak rozvoj kompetence sociální a personální.⁷⁸

3.1.5 Lidová píseň a průřezová témata

Do obsahu hudební výchovy se samozřejmě promítají některá průřezová témata, která si kladou za cíl ovlivňovat postoje, hodnotový systém a jednání žáků.⁷⁹ Průřezové téma Multikulturní výchova má žákům mimo jiné pomoci k tomu, aby si uvědomili svou vlastní kulturní identitu. Zde opět nachází uplatnění lidová píseň, jako jedna ze složek bohaté české kultury. Poznávání a porovnávání lidových písní ostatních národů a etnických skupin pak může přispět k lepšímu pochopení kulturních rozdílů. Zapomenout bychom neměli ani na průřezové téma Osobnostní a sociální výchova, neboť stejně jako hudební obor klade důraz na rozvoj kreativity a emoční inteligence. Tu můžeme v souvislosti s lidovou písní rozvíjet pomocí tvorby doprovodů, tance či různých receptivních aktivit, jak již bylo popsáno výše.

3.1.6 Lidová píseň jako výchovný prostředek

Zpěv lidových písní může mít však i účinek výchovný. Již v roce 1855 se na první učitelské poradě děkanství brněnského řešilo „*jak se má cvičení ve zpěvu ve školách národních řídit, aby cit nábožensko-mravní v mládeži se pěstoval*“.⁸⁰ Jak bylo několikrát popsáno výše, lidové písně v sobě nesou zkušenosti a názory našich předků, vypráví o významu přátelství a lásky, popisují lidské vlastnosti a nešvary, které nacházíme i v současné společnosti. Při výběru písní musíme dbát na to, aby nebyly svým námětem žákům příliš vzdálené a odpovídaly jejich mentálnímu a rozumovému stupni vývoje. Citovou hloubku a bohatství některých

78 Tamtéž.

79 Tamtéž.

lidových písní může být žák schopen poznat až v postpubertálním věku. Při práci s výchovnými momenty, obsaženými v písni, bychom se měli vyhnout přehnanému moralizování. Nejvhodnější je omezit slovní projev na minimum a raději nechat žáka, aby na základě předchozích hudebních a mimohudebních zkušeností vycítil obsah sdělení sám.⁸¹

80 HORÁK, Jiří. *Naše lidová píseň*. Vyd. 1. Praha: Jos. R. Vilímek, 1946, 156 s. Za vzděláním, sv. 1. str. 37.

81 SLAVÍKOVÁ, Marie. Výchovné využití lidové písně v hudební výchově. In: POLEDŇÁK, Ivan. *Lidová píseň a hudební výchova*. Olomouc: Hanex, 1997, 33 - 36. Musica. ISBN 80-85783-16-9x.

4 POSTOJE STUDENTŮ GYMNÁZIA OTOKARA BŘEZINY V TELČI K LIDOVÉ PÍSNĚ A JEJICH HUDEBNÍ PREFERENCE

Cílem výzkumné sondy bylo zjistit, jaký vztah mají studenti Gymnázia Otokara Březiny v Telči k lidové písni obecně a jaké je jejich povědomí o horácké lidové písni a horáckém folkloru. Výzkum dále zjišťoval, zda studenti zpívají lidové písně v hodinách hudební výchovy a jaké jsou jejich hudební preference.

Výzkum proběhl formou elektronického dotazníku v březnu roku 2014. Dotazníky byly mezi studenty rozšířeny pomocí sociální sítě. Nebyli tedy dotazováni všichni současní studenti daného gymnázia, ale pouze náhodný vzorek. Způsob distribuce dotazníku může být příčinou určitého zkreslení výsledků. Studenti se sami rozhodovali, zda se do výzkumu zapojí. Některé mohli odradit již název dotazníku, a tudíž výsledky nezahrnují jejich potenciální negativní postoj a názor. Naopak lze předpokládat, že studenti, kteří se do výzkumu zapojili, mají k lidové písni neutrální nebo spíše pozitivní postoj. I přesto doufám, že výsledky průzkumu poskytnou přínosné informace o hudebním povědomí současné mladé generace.

4.1 Hypotézy výzkumu

Na základě studia odborné literatury⁸² a vlastní pedagogické praxe na Gymnáziu Otokara Březiny v Telči mohu předpokládat určité znaky postojů gymnaziálních studentů k lidovým písním i jejich hudební preference. Zformulovala jsem je do následujících pracovních hypotéz:

⁸² SLAVÍKOVÁ, Marie. Uplatnění umělé písně v hudební výchově na gymnáziu. In: *Písňová tvorba českých a světových autorů: aktuální problémy tvorby, interpretace a recepce*. Vyd. 1. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000, 154 - 161. ISBN 80-708-2687-8.

NOVOTNÁ, Dana. *Analýza stavu hudební výchovy na čtyřletých gymnáziích*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2011. ISBN 978-807-4144-134.

Hypotéza č. 1:

Současní studenti Gymnázia Otokara Březiny mají k lidové písni spíše záporný vztah a chápou ji jako zastaralou a nemoderní.

Hypotéza č. 2:

Horácká lidová píseň je známá pouze jedincům, kteří navštěvovali nebo navštěvují folklorní soubor, u zbytku studentů je celkové povědomí o horáckém folkloru velmi malé.

Hypotéza č. 3:

Lidové písně se v hodinách hudební výchovy sice zpívají, ale výrazně je převyšuje zpěv písní umělých a populárních.

Hypotéza č. 4:

Studenti celkově preferují hudbu nonartificiální, především rock a pop.

4.2 Skupina respondentů

Jak již bylo uvedeno výše, výzkumu se zúčastnila náhodná skupina studentů Gymnázia Otokara Březiny v Telči. Dobrovolně se do průzkumu zapojilo 55 studentů vyššího gymnázia, 38 dívek a 17 chlapců, ve věku od 15 do 19 let. Hudební výchovu si během svého studia vyššího gymnázia zvolilo 26 respondentů, zbylých 29 navštěvovalo výtvarnou výchovu. Bylo zjištěno, že 60% dotazovaných bydlí ve městě s více než třemi tisíci obyvatel, 34,5% respondentů pochází z vesnice a zbývajících 5,5% studentů žije v městysi, který má kolem jednoho tisíce obyvatel. Ve folklorním souboru tančilo či zpívalo 18 respondentů.

4.3 Struktura dotazníku pro studenty gymnázia: Obliba hudebních žánrů se zaměřením na lidovou píseň

Podle různého zaměření lze otázky v dotazníku Obliba hudebních žánrů se zaměřením na lidovou píseň rozdělit do čtyř skupin. Jedna skupina otázek

zjišťovala profil respondenta, jeho pohlaví, věk a místo pobytu. Druhý okruh otázek se zaměřil na stanovení četnosti zpěvu lidových písní v hodinách hudební výchovy. Další skupina otázek se věnovala setkávání s lidovou písní mimo prostředí školy a celkovým hudebním preferencím studentů. Poslední, čtvrtá skupina otázek, zjišťovala, jaké mají studenti povědomí o horácké lidové písni.

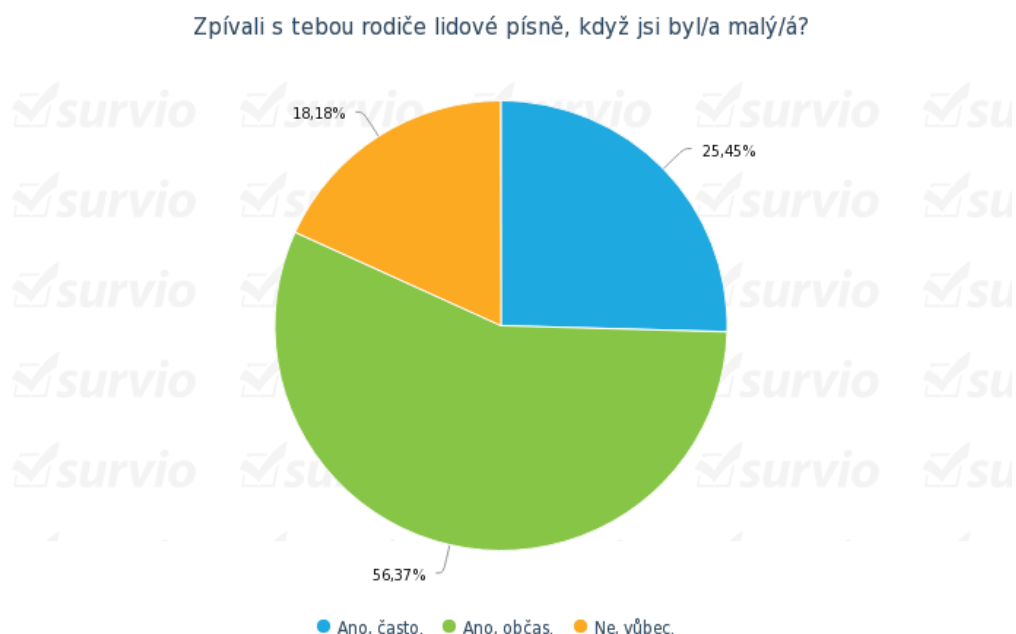
U většiny otázek byla předem daná škála odpovědí, šlo tedy o otázky uzavřené. Jedna otázka požadovala upřesnění při kladné odpovědi, tři otázky byly otevřené a u jedné otázky měl student za úkol seřadit dané možnosti od nejpreferovanější po nejméně oblíbenou.

4.4 Vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření u studentů Gymnázia Otokara Březiny v Telči

Obliba hudebních žánrů se zaměřením na lidovou píseň

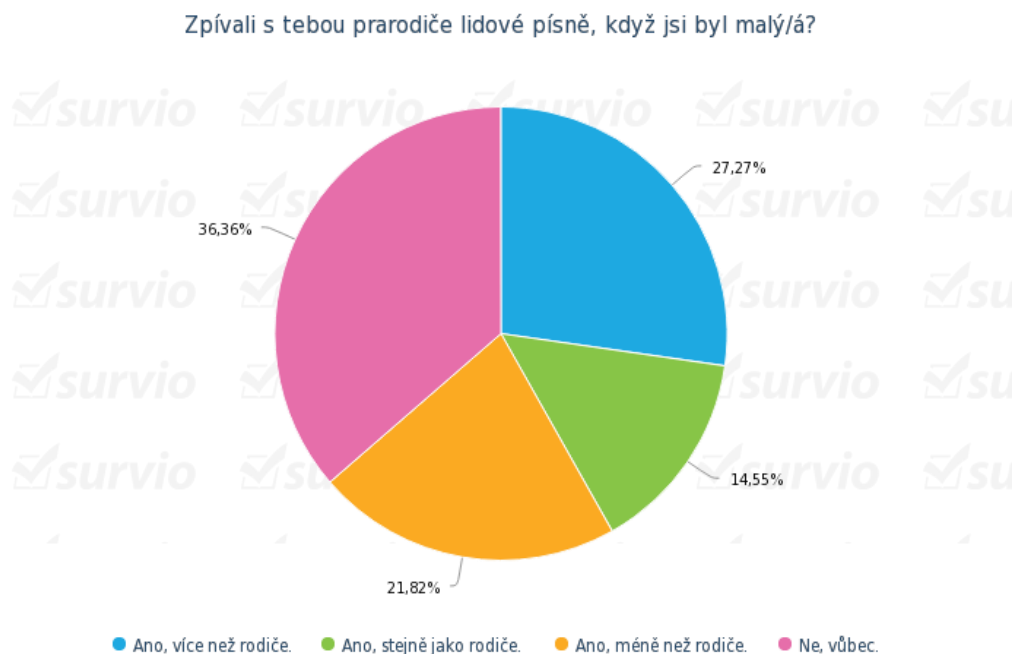
Otázka č. 1: Zpívali s tebou rodiče lidové písně, když jsi byl/a malý/á?

Graf 1: Výsledky hodnocení otázky č. 10



Otázka č. 2: Zpívali s tebou prarodiče lidové písně, když jsi byl/a malý/á?

Graf 2: Výsledky hodnocení otázky č. 2

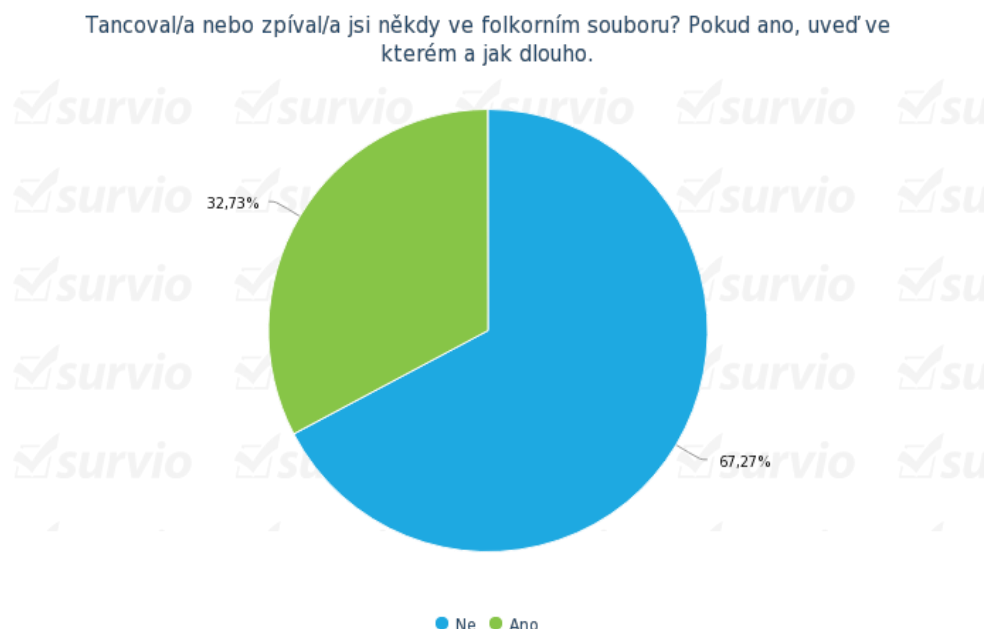


Tyto dvě otázky si kladou za cíl zjistit, zda dochází k přenosu znalosti lidových písní v rámci rodiny, a která generace se na tomto procesu více podílí, zda rodiče, či prarodiče. Z uvedených grafů vyplívá, že rodiče 25% studentů zpívali se svými dětmi lidové písně často a rodiče 54% studentů občas. Alarmujících je však 18% respondentů, se kterými rodiče nezpívali vůbec. Tito studenti odpověděli stejně i na druhou otázku, tedy že s nimi lidové písně nezpívali ani prarodiče. Celkově prarodiče zpívali s respondenty méně než rodiče, více zpívalo s prarodiči 27% studentů. V dětství se tedy na předávání znalostí lidových písní podíleli více rodiče. Jednou z příčin tohoto jevu může být tzv. nukleární charakter současné rodiny, tedy dvě generace, rodiče a děti, žijící v jedné domácnosti. Prarodiče již nejsou s vnoučaty v tak těsném kontaktu, jako bývali dříve při soužití tří generací.⁸³

⁸³ Rodina v současné společnosti. *EAMOS* [online]. 2002 - 2014 [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: http://www.eamos.cz/amos/ksb/externi/ksb_9659/8.htm

**Otázka č. 3: Tancoval/a nebo zpíval/a jsi někdy ve folklorním souboru?
Pokud ano, uveď v jakém a jak dlouho.**

Graf 3: Výsledky hodnocení otázky č. 3



Poměrně velký počet studentů, kteří folklorní soubor navštěvovali nebo navštěvují, může být zapříčiněn omezeným okruhem respondentů, ke kterým se dotazník dostal. Avšak důvodem může být i poměrně dlouhá tradice a obliba dětských folklorních souborů v Telči.

Pět studentů tančilo ve folklorním souboru Kvíteček, který působil při Mateřské škole Komenského Telč, a to po dobu dvou let. Jedenáct respondentů bylo členy folklorního souboru Kvítek při Domu dětí a mládeže v Telči. Z toho čtyři studenti pokračují v tanci či zpěvu ve folklorním souboru Podjavořičan Telč. Další dva respondenti uvedli, že navštěvovali pouze folklorní soubor Podjavořičan.

Otázka č. 4: Napiš názvy tří lidových písní, u kterých si vzpomeneš na celý text.

Celkem uvedli studenti názvy šedesáti devíti různých lidových písní. Nejčastěji se vyskytovala píseň *Ach synku, synku* (celkem třináctkrát), po ní následovaly, co do četnosti, písně *Černé oči*, *Prší, prší*, *Skákal pes*, *Holka modrooká*, *Vínečko bílé*, *Mezi horami*, *Kočka leze dírou*, *Kdyby tady byla taková panenka*, *Já mám koně, vraný koně*, *Pec nám spadla*, *Dobrou noc, má milá*, *Ej, padá, padá rosička*, *Okolo Třeboně*, *Šla Nanyňka do zelí*, *Beskyde*, *Beskyde* a *Ovčáci, čtveráci*. Ostatní písně se objevily pouze jedenkrát, proto pro zajímavost uveďme pouze některé: *Kolíne, Kolíne*, *My jsme Valaši*, *Já husárek malý*, *Chovejte mě má matičko*, *Pod našima okny* či *Nedaleko od Trenčína*. Dva respondenti mezi lidové písně zařadili písně *Škoda lásky* Jaromíra Vejvody⁸⁴ a *Severní vítr* autorů Zdeňka Svěráka a Jaroslava Uhlíře.⁸⁵ Další dva studenti uvedli písně, které sice svým charakterem lidové připomínají, ale jejich autorem je Vlasta Redl: *Husličky* a *Sbohem galánečko*.⁸⁶ Na otázku neodpověděli čtyři studenti.

Široké spektrum odpovědí svědčí o poměrně dobré úrovni znalostí lidových písní studentů telčského gymnázia.

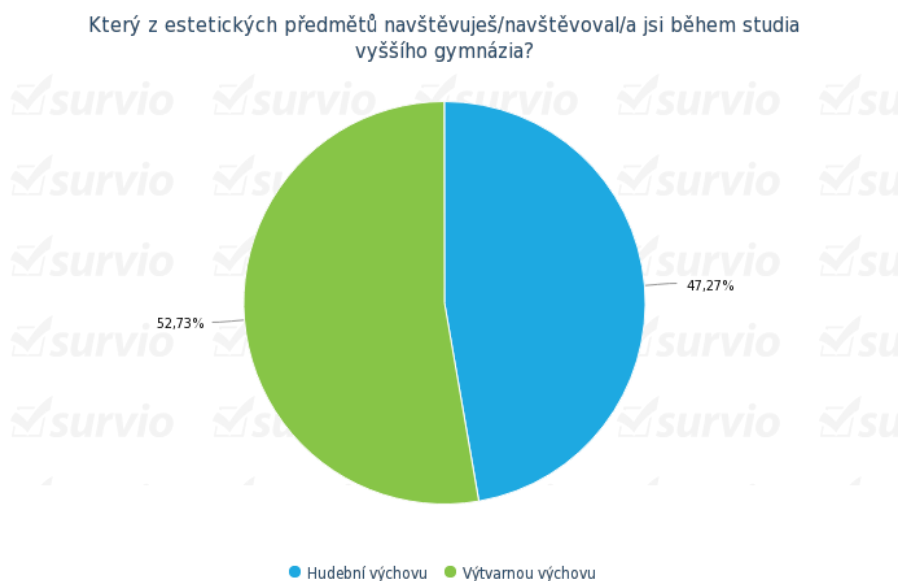
⁸⁴ Jaromír Vejvoda. *Osobnosti.cz* [online]. 1996 - 2014 [cit. 2014-04-05]. Dostupné z: <http://www.osobnosti.cz/jaromir-vejvoda.php>

⁸⁵ UHLÍŘ, Jaroslav. *Zpěvník: [největší hity]*. 2. vyd. Praha: Fragment, 2011, 1 zpěvník (122 s.). ISBN 978-80-253-1320-6.

⁸⁶ Vlasta Redl [online]. 2014 [cit. 2014-04-05]. Dostupné z: <http://www.redl.cz/new/index.php/tvorba1/diskografie.html>

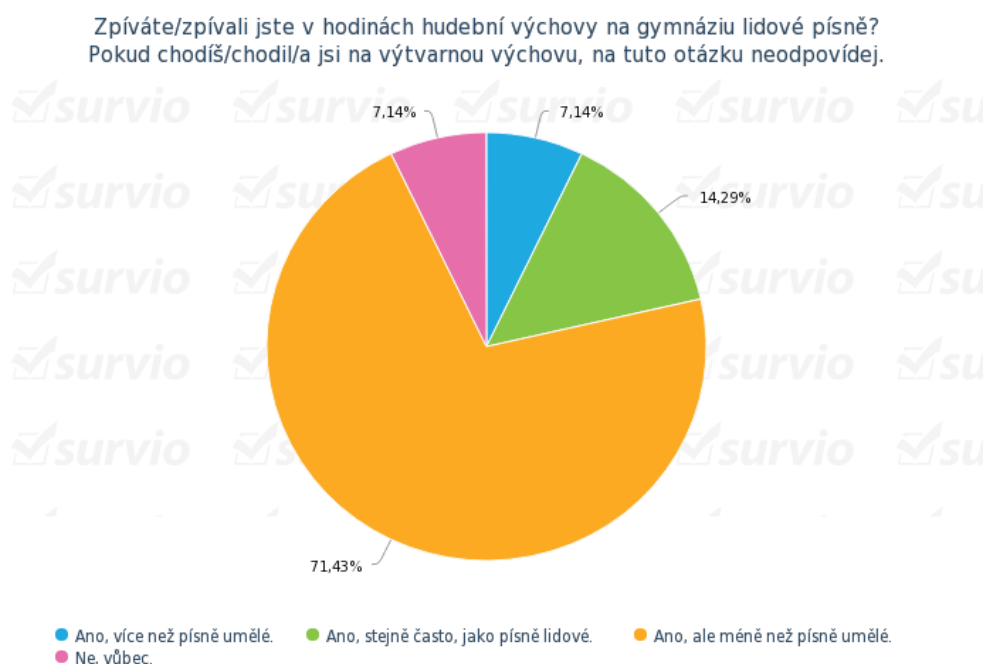
Otázka č. 5: Který předmět navštěvuješ/navštěvoval/a jsi během studia na vyšším gymnáziu?

Graf 4: Výsledky hodnocení otázky č. 5



Otázka č. 6: Zpíváte/zpívali jste v hodinách hudební výchovy na gymnáziu lidové písně? Pokud chodíš/chodil/a jsi na výtvarnou výchovu, na tuto otázku neodpovídej.

Graf 5: Výsledky hodnocení otázky č. 6



Otázka č. 7: Napiš tři umělé (populární) písně, které v hudební výchově zpíváš/zpíval/a jsi nejraději. Pokud chodíš/chodil/a jsi na výtvarnou výchovu, na tuto otázku neodpovídej.

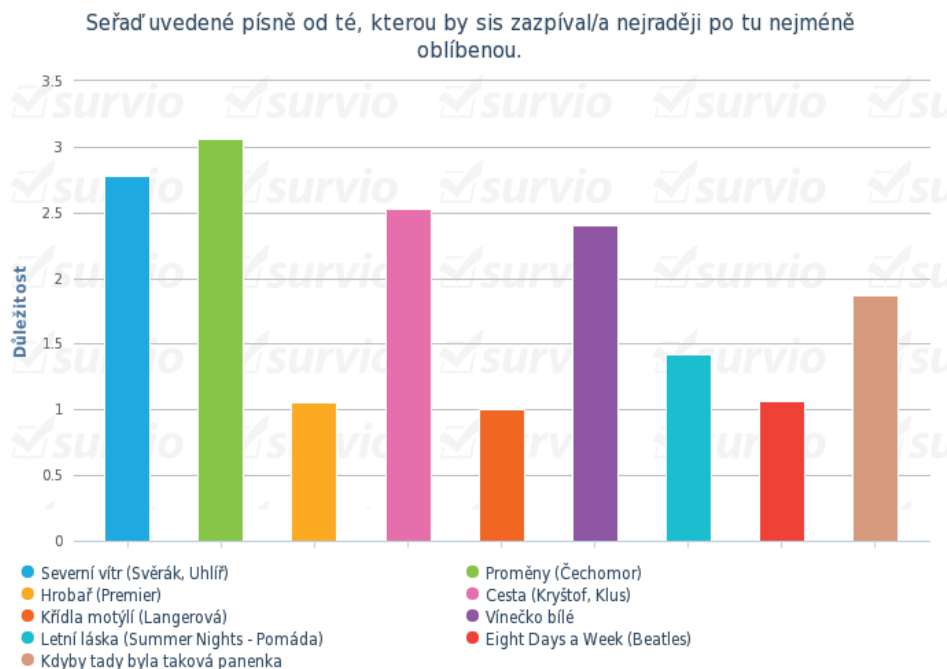
Na otázku odpovědělo dvacet tři studentů a uvedlo celkem padesát šest názvů umělých písní. Vyskytovaly se zde písně z různých vydání zpěvníků Já, písnička, například *Buráky*, *Slavíci z Madridu*, *Ruty šuty Arizona*, *Bláznova ukolébavka*, *Jaro*, *Batalion* nebo *Holubí dům*. Velké zastoupení měly také písně Karla Kryla (*Anděl*, *Salome*, *Veličenstvo kat*) a Jaromíra Nohavici (*Když mě brali za vojáka*, *Zítرا ráno v pět*, *Kometa*, *Hlídač krav*). Muzikálové hity byly zastoupeny písněmi *Most přes minulost*, *Jsi můj pán* a *Mít rád bližního svého*. Ze současné i starší české populární hudby zpívají studenti nejraději písně *Slzy tvý mámy* (Olympic), *Voda živá* (Aneta Langerová), *Stín katedrál* (Václav Neckář/Petr Muk), *Sluneční hrob* (Blue Effect), *Pánubohudooken* (Tomáš Klus) nebo například *Burlaci* (Kabát). Ze zahraničních interpretů převládala skupina The Beatles (*Yesterday*, *Hey Jude*) a ABBA (*Mamma Mia*).

Otázka č. 8: Napiš tři lidové písně, které v hudební výchově zpíváš/zpíval/a jsi nejraději. Pokud chodíš/chodil/a jsi na výtvarnou výchovu, na tuto otázku neodpovídej.

K této otázce se vyjádřilo osmnáct studentů a uvedli celkem dvacet devět různých názvů písní. Mezi nimi se však opět vyskytovaly písně umělé, a to píseň *Okoř*, *Frankie Dlouhán*, *Sbohem*, *galánečko* a *Husličky*. Dvě poslední písně jsou však lidovou písní inspirované a to, že je studenti uvádějí jako své oblíbené, můžeme hodnotit jediňe pozitivně. Mezi nejvíce zmiňované písně patří *Vínečko bílé*, *Kdyby tady byla taková panenka*, *Černé oči*, *To ta Helpa*, *Ach, synku, synku* a *Vysoký jalovec*. Větší zastoupení měly také lidové písně, které má ve svém repertoáru skupina Čechomor (*Proměny*, *A te Rehradice*, *Mezi horami*). Dále zmiňme například *Ej, padá, padá rosička*, *V širém poli studánečka*, *Dobru noc* nebo *Eště som sa neoženil*. I přes poněkud nižší počet respondentů a užší spektrum písní můžeme konstatovat, že lidové písně v hudební výchově na zmiňovaném gymnáziu rozhodně nejsou na úplném chvostu zájmu.

Otázka č. 9: Seřad' uvedené písně od té, kterou by sis zaspíval/a nejraději po tu nejméně oblíbenou.

Graf 6: Výsledky hodnocení otázky č. 9

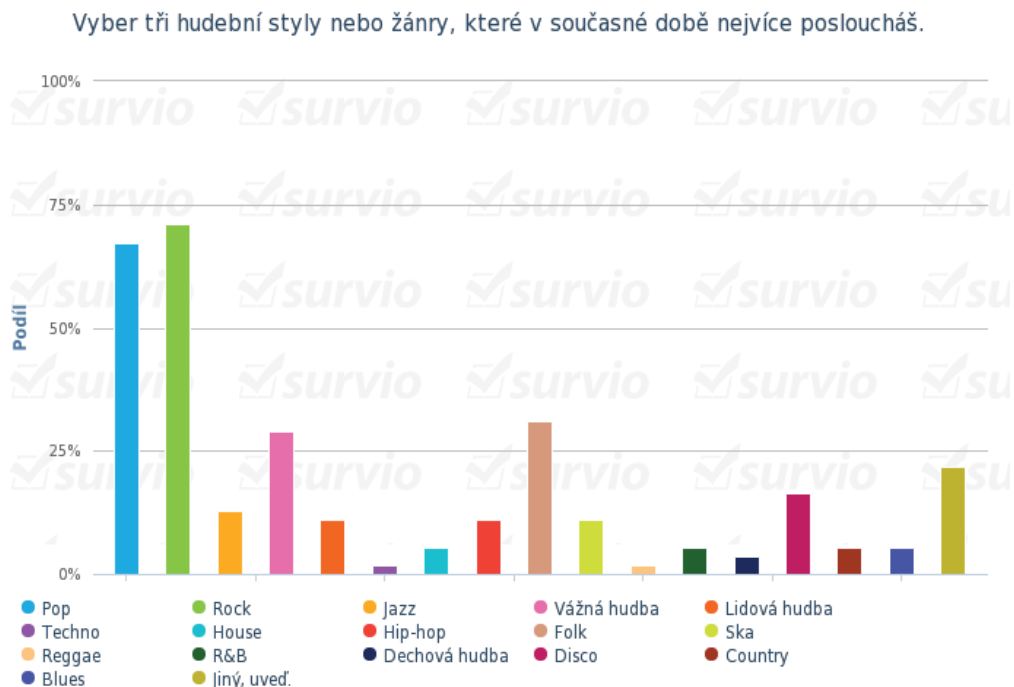


Uvedené příklady písní byly zvoleny tak, aby představovaly zástupce určitého okruhu písní. *Severní vítr* Zdeňka Svěráka a Jaroslava Uhlíře reprezentuje tradiční písně ze zpěvníků *Já, písnička*. *Hrobař* od skupiny Premiér zastupuje úderné rockové písně, *Hříšná těla*, *křídla motýlí* interpretky Anety Langerové pak rockovou baladu. *Letní láska*, česká verze písně *Summer Nights* z filmu *Pomáda*, představuje zástupce muzikálových hitů, píseň *Eight Days a Week* skupiny The Beatles zastupuje rock'n'roll a *Cesta* Tomáše Kluse a skupiny Kryštof současnou českou pop-music. Písně *Kdyby tady byla taková panenka* a *Víněčko bílé* představují zástupce české a moravské lidové písně a *Proměny* v úpravě skupiny Čechomor reprezentují různá moderní přepracování lidových písní.

Z grafu jasně vyplývá, že u studentů vítězí píseň *Proměny*, za ní následuje *Severní vítr* a na třetí příčce se umístila píseň *Cesta*. Zajímavé je, že všechny tři písně jsou v třídobém taktu a mají spíše lyrický charakter. Na opačném konci žebříčku se překvapivě umístily písně rockovějšího charakteru, *Hrobař*, *Hříšná těla*, *křídla motýlí* a *Eight Days a Week*.

Otázka č. 10: Vyber tři hudební styly nebo žánry, které v současné době nejvíce posloucháš.

Graf 7: Výsledky hodnocení otázky č. 10

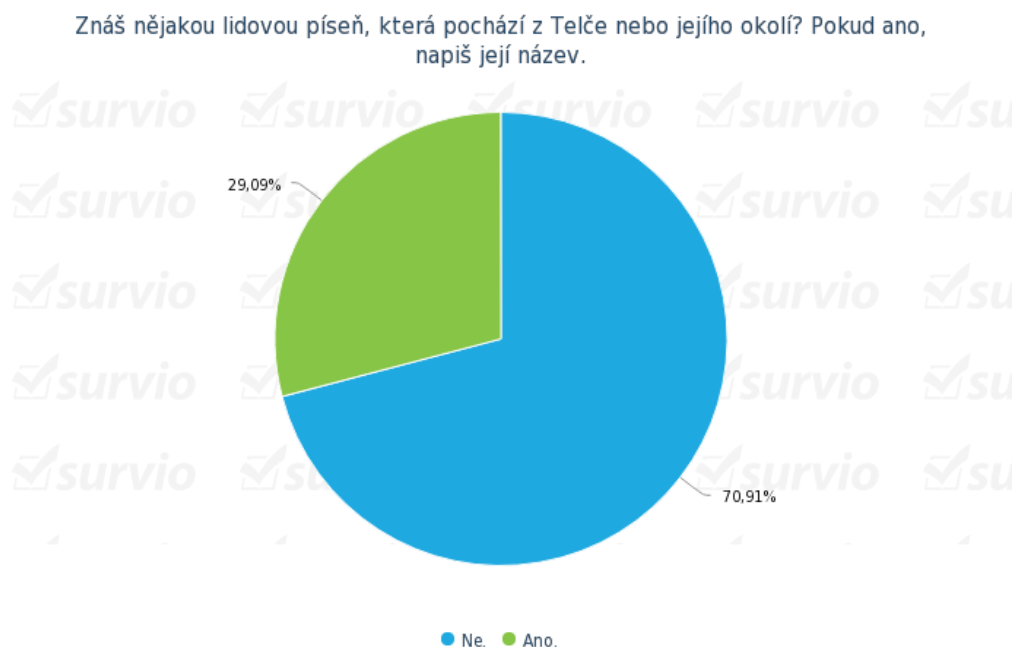


Jiný: Filmové soundtracky, funk, elektronická hudba, grunge, trip hop, alternativní hudba, šanson, metal, tekno, rap.

U studentů jednoznačně převládá obliba popu a rocku, v menší míře pak folku a překvapivě i vážné hudby. Ze sedmi respondentů, kteří uvedli, že poslouchají lidovou hudbu, čtyři nikdy netancovali v žádném folklorním souboru. Studenti, kteří navštěvovali některý z folklorních souborů, pak vedle rocku a popu nejčastěji poslouchají folk.

Otázka č. 11: Znáš nějakou lidovou píseň, která pochází z Telče, nebo jejího okolí? Pokud ano, napiš její název.

Graf 8: Výsledky hodnocení otázky č. 11



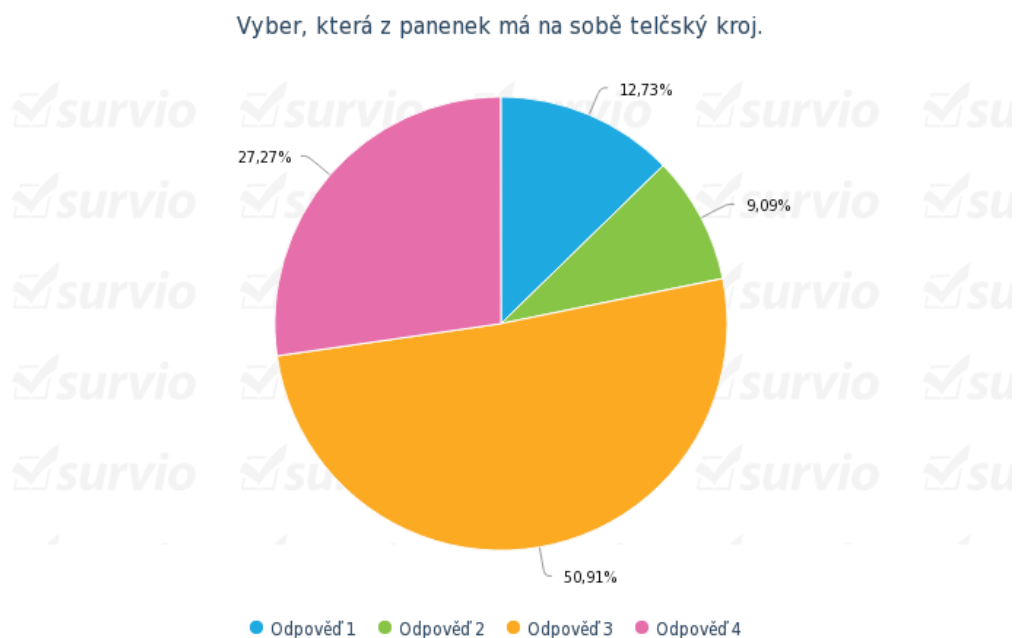
Názvy: V tej Telči je zahrádečka (pětkrát), Telecký panenky (tříkrát), U Borovný na kopečku, Z Hostětic si holku neber, Když má sedlák po žních, Měla jsem milýho

Z šestnácti studentů, kteří odpověděli kladně, uvedlo název písně pouze deset. Z toho tři respondenti nikdy nenavštívili žádný telčský folklorní soubor.

Otázka č. 12: Vyber, která z panenek má na sobě telčský kroj.
(Viz Příloha č. 1)

Správná odpověď: Odpověď č. 3.

Graf 9: Výsledky hodnocení otázky č. 12



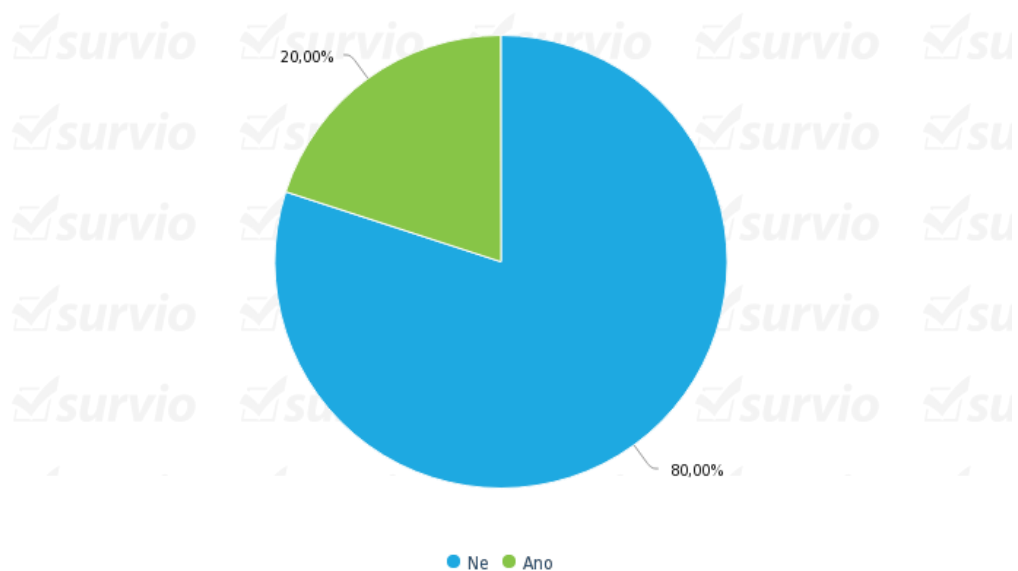
U této otázky mohla studenty poněkud zmást barva zástěrky panenky u odpovědi č. 4, neboť dívčí telčský kroj mohl někdy mít i zástěrku v pastelových barvách. Rozhodující je však čepec, který býval v Telči ovázaný bílou plenu.

Z dvaceti osmi respondentů, kteří odpověděli správně, šestnáct nikdy nenavštěvovalo telčský folklorní soubor.

Otázka č. 13: Víš, co je to tzv. skřípácká muzika? Pokud ano, pokus se stručně vysvětlit.

Graf 10: Výsledky hodnocení otázky č. 13

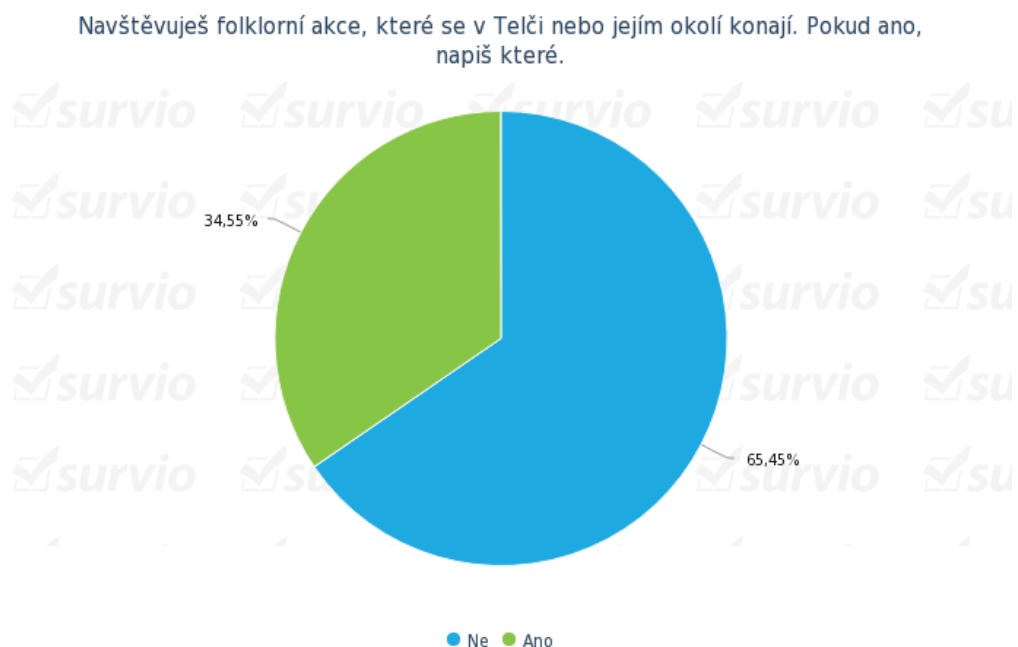
Víš, co je to tzv. skřípácká muzika? Pokud ano, pokus se stručně vysvětlit.



Z jedenácti respondentů, kteří odpověděli, že skřípky znají, je dokázalo správně popsat pouze osm. Těchto osm studentů navštěvovalo nebo stále navštěvuje folklorní soubor, tudíž se dá předpokládat, že skřípáckou muziku znají z tohoto prostředí.

Otázka č. 14: Navštěvuješ folklorní akce, které se v Telči nebo v jejím okolí konají? Pokud ano, napiš které.

Graf 11: Výsledky hodnocení otázky č. 14

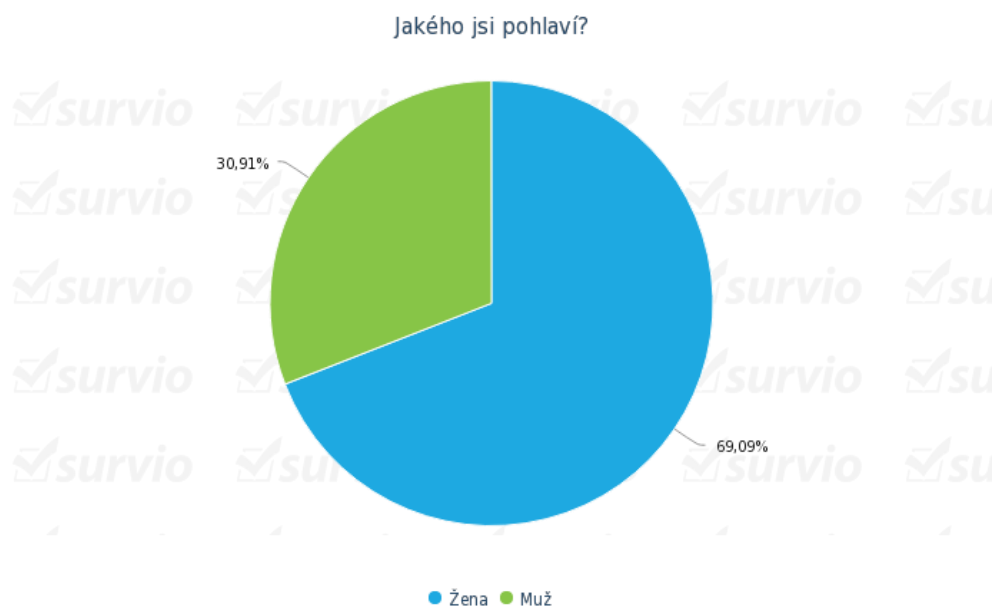


Akce: Vítání jara, Horácká bál, Živý betlém, Masopust, Folklor v Máji, Horácký jarmark

Tato otázka si kladla za cíl zjistit, jestli mají studenti sami zájem o horácký folklor. Z devatenácti respondentů, kteří folklorní akce navštěvují, šest netančilo v žádném folklorním souboru. Naopak osm studentů, kteří se v dětství folkloru věnovali, dnes již žádné folklorní akce nenavštěvuje. Jeden z respondentů zaměnil folklor s folkem a uvedl, že navštěvuje koncerty během folkového festivalu Prázdniny v Telči.

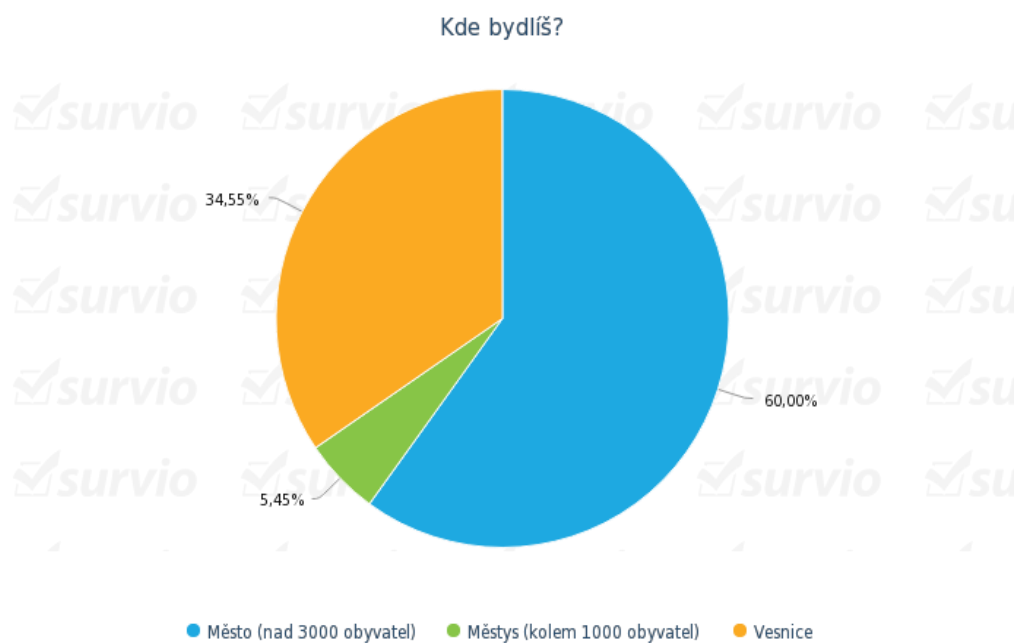
Otázka č. 15: Jakého jsi pohlaví?

Graf 12: Výsledky hodnocení otázky č. 15



Otázka č. 16: Kde bydlíš?

Graf 13: Výsledky hodnocení otázky č. 16



Z výzkumu nevyplývá žádná souvislost mezi místem, kde studenti bydlí a jejich hudebními preferencemi či povědomím o horácké lidové písni.

4.5 Diskuse ke stanoveným hypotézám

Hypotéza č. 1:

Současní studenti Gymnázia Otokara Březiny mají k lidové písni spíše záporný vztah a chápou ji jako zastaralou a nemoderní.

Výzkum nepotvrdil úvodní hypotézu, že studenti Gymnázia Otokara Březiny v Telči mají k lidové písni záporný vztah. V otázce č. 9 se lidové písně *Vínečko bílé* a *Kdyby tady byla taková panenka* umístily na čtvrté a páté pozici, až za nimi jsou písně rockové a populární. V anketě zvítězila píseň *Proměny*, tedy původně též lidová píseň, kterou zpopularizovala hudební skupina Čechomor s Lenkou Dusilovou. Z toho lze usuzovat, že studenti lidovou píseň za zastaralou nepovažují, ale naopak že při zvolení vhodného přístupu ji zpívají velmi rádi.

Hypotéza č. 2:

Horácká lidová píseň je známá pouze jedincům, kteří navštěvovali nebo navštěvují folklorní soubor, u zbytku studentů je celkové povědomí o horáckém folkloru velmi malé.

Předpoklad, že horácká lidová píseň je známá především jedincům, kteří navštěvovali folklorní soubor, potvrdily odpovědi na otázku č. 11. Název horácké písně, která pochází z Telče a okolí, znali pouze tři respondenti, kteří nikdy netančili či nezpívali ve folklorním souboru, ostatních sedm navštěvovalo folklorní soubor alespoň jeden rok. Celkové povědomí o horáckém folkloru zjišťovaly otázky č. 12, 13, 14. Telčský kroj poznalo celkem dvacet osm studentů, z nichž šestnáct nikdy netančilo ve folklorním souboru, což můžeme považovat za velmi uspokojivý výsledek. Naopak skřípáckou muziku znalo pouze osm respondentů, všichni současní či bývalí členové folklorního souboru. O folklorní akce v Telči má zájem jedna třetina studentů. Povědomí o horáckém folkloru mezi studenty gymnázia v Telči tedy určité je, nebylo by však dobré se s tímto výsledkem spokojit.

Hypotéza č. 3:

Lidové písně se v hodinách hudební výchovy sice zpívají, ale výrazně je převyšuje zpěv písní umělých a populárních.

Tuto hypotézu výzkum jednoznačně potvrdil. 71% respondentů uvedlo, že v hodinách hudební výchovy převažuje zpěv umělých písní nad zpěvem písní lidových.

Hypotéza č. 4:

Studenti celkově preferují hudbu nonartificiální, především rock a pop.

Výzkum potvrdil předpoklad, že obecně studenti nejvíce poslouchají hudbu nonartificiální. První dvě pozice z hlediska oblíbenosti obsadil pop a rock, na třetí příčce se umístil folk. Velkým překvapením je pozice vážné hudby na místě čtvrtém.

4.6 Závěry, které z výzkumu vyplývají

Ze získaných údajů vyplývá, že studenti Gymnázia Otokara Březiny v Telči zaujímají k lidové písni neutrální nebo spíše pozitivní postoj. Povědomí o horácké lidové písni je mezi nimi poněkud nižší, nikoli však zanedbatelné. Vliv na to má zajisté dlouhá tradice dětských folklorních souborů v Telči, neboť téměř jedna třetina studentů některý ze souborů navštěvovala.

V hodinách hudební výchovy zpívají studenti lidové písně méně než písně umělé, což je zajisté ovlivněno jejich oblíbeností hudby populární a rockové. Nicméně za pozitivní výsledek můžeme považovat i to, že lidová píseň je stále nedílnou součástí hodin hudební výchovy.

Výzkum ukázal, že studenti Gymnázia Otokara Březiny v Telči se k lidové písni rozhodně neobracejí zády. Záleží tedy pouze na vhodném přístupu učitele hudební výchovy, jak dokáže píseň studentům podat a jak kreativně s ní dokáže pracovat.

5 VZOROVÁ HODINA HUDEBNÍ VÝCHOVY – PRÁCE S LIDOVOU PÍSNÍ

5.1 Struktura hodiny hudební výchovy

Předpoklady a cíle

Při přípravě hodiny hudební výchovy jsem vycházela z předpokladu, že studenti s horáckou lidovou písní v hodinách hudební výchovy nepracují. Pro lepší pochopení souvislostí jsem se rozhodla uvést horáckou lidovou píseň v širším kontextu, tedy ve spojení se specifikou kraje, instrumentální hudby a telčského kroje. Mým cílem bylo, aby se studenti seznámili se třemi horáckými písněmi, zazpívali si je a nacvičili krátkou taneční choreografii na jednu z nich. Uvědomění si bohatství a vzácnosti horáckého folkloru můžeme považovat za jakýsi vyšší cíl a jeho naprosté naplnění by pravděpodobně vyžadovalo dlouhodobější práci.

Vyučovaná skupina

Níže popisovaná hodina hudební výchovy se uskutečnila během mé souvislé pedagogické praxe v únoru roku 2013 na Gymnáziu Otokara Březiny v Telči. Do mého projektu jsem se rozhodla zapojit studenty vyššího gymnázia, kteří si zvolili hudební výchovu jako předmět povinně volitelný. V prvním a druhém ročníku je hudební výchova dotována dvěma hodinami týdně. Jednu hodinu jsem tedy využila k seznámení studentů s horáckým folklorem a druhou pak k nácvičení lidové písně. Shodnou přípravu jsem použila dvakrát. V hodině třídy 1.A se nácvičení účastnilo devět studentů – tři děvčata a šest chlapců. V 2.A bylo studentů patnáct, z toho bylo deset děvčat a pět chlapců.

5.2 Průběh hodiny

Úvodní část – seznámení s horáckým folklorem

Na začátku první hodiny jsem studenty požádala, aby na rozdané lístečky napsali, co se jim vybaví, když se řekne „lidová píseň,“ jaký mají na lidovou píseň názor, případně jestli si ji rádi zazpívají. Během toho, co psali své odpovědi, jsem

na tabuli nakreslila hrubý náčrt mapy České republiky. To, že jsem mapu nakreslila a nevyužila jsem k jejímu znázornění projektor, který jsem taktéž měla k dispozici, se ukázalo jako dobrý tah. Studenty můj neumělý náčrtek zaujal a poté co odhalili, co má znázorňovat, přátelsky ohodnotili mé malířské schopnosti, čímž naprosto prolomili ledy a vytvořili příjemnou atmosféru.

Na mapce jsem následně vyznačila Telč a společně se studenty jsme určili, do kterého etnografického regionu Telč patří a jaké jsou obecné znaky Horácka (viz kapitola 3.1). Mapu jsem také využila k názornému nákresu hlavní cesty z Prahy do Vídně a osvětlila tak, proč je horácký folklor ovlivněn folklorem českým a proč nacházíme na mnoha místech v České republice podobné nápěvy či texty písní.

Následně jsem se zaměřila na popis telčského kroje. V každé třídě se našli minimálně dva studenti, kteří v dětství navštěvovali folklorní soubor a podělili se se spolužáky o své zážitky a vzpomínky. Pro ilustraci jsem přinesla publikaci *Jaký kroj, tak se stroj*⁸⁷, vyšívanou zástěrku, vestičku, věneček a krepinku z vlastního kroje. Reálné předměty studenty velice zaujali, zvláště když si je mohli někteří chlapci sami vyzkoušet.

Poté následovalo představení tradiční horácké skřípácké muziky pomocí videoukázky z televizního pořadu Putování za písničkou, kde muzika folklorního souboru Podjavoříčan tyto nástroje popisuje a hraje na ně dvě horácké písně.⁸⁸

Práce s notovým materiálem, nácvik písně

V další části hodiny byli studenti rozděleni do menších skupin a každé skupince bylo přiděleno několik notových zápisů lidových písní bez textu a dva písňové texty (viz příloha č.4). Úkolem studentů bylo přiřadit k textu správný notový zápis. Ke kontrole mohli využít klavír.

⁸⁷ BRTNÍK, Miloslav. *Jaký kroj, tak se stroj: obrazová encyklopedie horáckých a podhoráckých krojů*. V Jihlavě: Muzeum Vysočiny, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86382-22-7.

⁸⁸ *Putování za písničkou* [online]. 2009 [cit. 2014-04-09]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10168867120-putovani-za-pisnickou/20954215726/>

Pro tuto aktivitu jsem zvolila písně *Darmo sa trápíš* a *Stojí hruška v širém poli*, neboť jsem předpokládala, že je studenti znají v podání skupiny Čechomor. Tyto písně se totiž s drobnými rozdíly v textu a s odlišnou melodií zpívali i na Horácku. V notových ukázkách byla tedy jak verze horácká, tak verze skupiny Čechomor, která však nevyhovovala „horáckému“ textu. Další dvě „matoucí“ notové ukázky patřily lidovým písním *Ach, synku, synku* a *Žádnýj neví, co sou Domažlice*, což po přehrání melodie studenti snadno odhalili. Aktivitu zvládli úspěšně dokončit sami nebo pouze s drobnou nápovědou. Notové zápisy jsou vloženy v příloze č. 3.

V následné diskusi jsme si ještě jednou připomněli, že určitá lidová píseň se může vyskytovat v odlišných verzích na různých místech naší země. Může za to stěhování a cestování a obyvatel, nedokonalosti lidské paměti a tvůrčí invence lidových muzikantů.

Poté jsme se první sloku horácké verze obou písní naučili imitační metodou a porovnali je s verzí skupiny Čechomor. Nabízel by se zde i nácvik metodou intonační, avšak ani jedna ze skupin nebyla na tento způsob nácviku zvyklá, tudíž jsem zvolila metodu výše uvedenou.

Nácvik tance

Předtím, než jsme se pustili do nácviku tance, naučili jsme se lidovou píseň *V tej Telči je zahrádečka* (viz příloha č. 5). Studenti, kteří navštěvovali nebo navštěvují některý z telčských folklorních souborů tuto píseň znali, neboť je jakousi neoficiální hymnou folklorních akcí, které se v Telči konají. Pro nácvik jsem opět zvolila imitační metodu a doprovodila zpěv na klavír. Poté, co jsme ve třídě odklidili lavice a vytvořili taneční prostor, už nám nic nebránilo pustit se do nácviku. Nejdříve dostali studenti za úkol určit, zda je píseň ve dvoudobém nebo třídobém taktu a zda se tedy pro ni bude hodit polkový nebo valčíkový krok. Po úspěšném rozřešení, tedy že jde o takt dvoudobý, jsme se dali do nácviku polkového kroku, nejdříve samostatně v kruhu. Zvláště některým chlapcům velmi pomohlo, když si mohli nejdříve bez hudby, posléze i s hudbou říkat prostou frázi „krok – sun – krok.“ Poté, co všichni alespoň částečně zvládli základní krok, přistoupili jsme k nácviku jednoduché choreografie. Tu jsem sestavila sama

a využila jsem v ní základní prvky choreografie folklorního souboru Podjavoříčan pro tuto píseň.

Studenti měli vytvořit libovolné páry. Každá třída reagovala na tento pokyn naprosto rozdílně, což přičítám různému stupni psychického vývoje studentů. Studenti 2.A vytvořili zcela přirozeně páry smíšené a podle instrukcí se rozmístili do prostoru. V 1.A jsem musela nejdříve slíbit, že budou opravdu tancovat všichni studenti (tudíž nezbyde nikdo, kdo by se jim případně posmíval) a posléze dovolit, že nemusí tančit ve smíšených párech, ale mohou tančit dívka s dívkou a chlapec s chlapcem. Na této podmínce trvali především hoši. Následný nácvik již probíhal v obou třídách podobě, pouze s tím rozdílem, že studenti 2.A byli mírně pohybově nadanější.

Studenti se v páru chytli za ruce a rozestavily po kruhu, chlapci (případně studentka představující chlapce – dále již jen chlapec) levým bokem do kruhu, děvče (chlapec v roli děvčete – dále již jen dívka) ven z kruhu. Volná ruka musela být vždy v bok. Celý pár se pohyboval dvěma polkami po kruhu vpřed, celý kruh se tedy točil proti směru hodinových ručiček. Po zvládnutí základní figury jsme přidali tzv. natáčení – dívka se při první polce mírně natočila od chlapce, tedy ven z kruhu a chlapec od dívky, směrem do kruhu. Při druhé polce se natočili zpět k sobě. Zde je důležité, aby dívka vyšla pravou nohou a chlapce levou, jinak nebude natáčení správně vycházet. Na další dvě polky se dívka podtočila chlapci pod rukou ve směru za pravým ramenem. Tato čtyřtaktová figura se opakuje čtyřikrát za sebou, tedy na slova písně: „V tej Telči je zahrádečka, zelená se, roste na ní rozmarýnka, netrhá se. Já ji mám utrhnout, kdybych měl zahynout a na svoje potěšení zapomenout.“ Na repetici fáze „Já ji mám utrhnout...“ studenti zatančili osm polek v párovém držení. To jsme se naučili nejdříve bez pohybu. Tanečníci stáli v páru čelem proti sobě, dívka mírně k pravé paži chlapce. Chlapec držel levou rukou pravou ruku děvčete, obě ruce byly přirozeně natažené vpřed a zpevněné. Dívka měla svou levou ruku položenou chlapci na rameni, pravá ruka chlapce držela dívku mezi lopatkami. Během tance jsme se snažili alespoň částečně tento postoj držet. Za jednu vyučovací hodinu se nám sice kolovou polku nepodařilo dokonale nacvičit, ale základní princip většina studentů pochytla.

Celý tanec jsme si poté zatančili i s hudebním doprovodem. Píseň jsem však zpívala pouze já, neboť studenti byli ještě příliš zaměstnáni tanečními kroky. K dosažení toho, aby studenti píseň tančili a zároveň zpívali, by bylo potřeba mnohem více času. Na závěr jsme si tedy píseň zopakovali bez tance.

5.3 Závěrečné hodnocení a reflexe studentů

V závěru hodiny jsem studenty požádala, aby na druhou stranu papírku, který dostali v úvodu, zhodnotili celou dnešní hodinu a případně napsali, zda díky ní změnili názor na lidovou píseň.

Názory, hodnocení a myšlenky studentů pro mě byly milým překvapením, proto jsem se rozhodla uvést zde většinu, a to v přesném znění tak, jak je studenti napsali. Jako první je uveden názor žáka na lidovou píseň, za pomlčkou pak hodnocení hodiny v závěru, případně změna názoru.

1.A

- Některé lidové písně mají dobrou melodii, občas není na škodu si je zazpívat, na rozdíl od dnešní hudby. - Mě se to líbilo, byla celkem sranda u toho tance.
- Lidové písně jsou určitě důležité pro malé děti, které si myslím i v dnešní době zpívají ve školách a na základní škole a v žádném případě by tomu nemělo být jinak. Málokdy si najdeme čas si některou zazpívat. - Aspoň trochu jsem pochytil, jak se tančí polka.
- Připomíná mi to školku. Jako staršího mě už lidovky nebaví. Ale pro mrňata celkem dobrý. I když občas si taky nějakou brouknu. Ale myslím, že by se to mělo zpívat. Tradice je tradice. - Dojem z dneška? ... no tak na tohle jen tak nezapomenu. Myslím, že se raději tančením vyhnu. Ještěže jsme nemuseli tancovat s holkama. Ale rozhodně to byla fakt děsná sranda. Bez holek by to bylo lepší.
- Jednoduchý text a melodie, dobře se zpívá. - Sranda.
- Píseň obyčejných lidí určitého kraje, už se moc neposlouchají. - Určité oživení hodiny, zábavné.

- Nerad je zpívám, nerad je poslouchám, nemám rád lidi, kteří je mají rádi. - Začátek byl nudný, konec byl v pohodě. Možná jste až příliš aktivní.
- Lidové písně podle mého názoru již dávno vyšly z módy. Má je ráda leda moje babička. Já mám rád novodobou hudbu. - Bylo to v pohodě. Hlavně polka.
- Pod lidovou hudbou si představím písničky z dětství. Myslím si, že každý k ní má nějaký kladný vztah, alespoň trochu. Osobně ji mám v určitých příležitostech moc ráda a nedokážu si představit rodinný táborák bez úvodní písničky Vínečko bílé. - ne uvedeno

2.A

- Lidová píseň by se podle mě měla zachovat, protože je to tradice. Dokonce vznikají i televizní kanály, kde hrajou celý den dechovky, mojí babičce to hraje celý den, vydrží na to koukat až do 2 do rána. A taky si myslím, že člověk by měl pár těch nejznámějších znát, protože když přijde kamkoli na ples, zaručeně je budou hrát. - Názor se nezměnil, lidovou píseň je potřeba znát.
- Lidové písně jsou pěkné. Rád si je zazpívám. Myslím si, že se líbí každému, protože je zpíváme všude ve škole, u táboráku, na táboře. I když sem stále přicházejí nové písně z celého světa, které se většinou zpívají anglicky. Přesto si myslím, že naše lidové písně se zpívaly, zpívají a budou zpívat. Starší generace (moji prarodiče) nezpívají a nebo neposlouchají jiné písně než lidové. - Super hodina, písničky jsou pěkné.
- Lidové písně skoro vůbec neposlouchám. Nějak jsem k tomu nepřičuchnul. Jsou ale výjimky. Rád poslouchám nebo i zazpívám např. Vysoký jalovec. Rozhodně ale tuto hudbu neodsuzuju. - Dnešní hodina ve mně zanechala dobrý dojem. Bylo to náročné, ale zajímavé.
- Lidové písně si ráda zazpívám, sleduji na nich, o čem se zde zpívá. Také, když je starší, tak starší jazyk, ve kterém je napsaná. Také si na jejich slova vzpomenu při různých aktivitách a také si je zazpívám. Také si je zahraju na flétnu. - Během hodiny se můj názor na lidovou píseň nezměnil.

- I když lidové písně zrovna nezapadají mezi můj oblíbený repertoár, беру je jako automatickou součást české kultury a určitě proti nim nic nemám. Nevidím v nich nic, nad čím by dnešní generace měly ohrnovat nos, i když to tak často je. Ale na druhou stranu, znám spoustu lidí z mojí věkové kategorie, kteří si jen tak pro legraci nějakou tu lidovku poslechnou nebo i zazpívají. Nevadí mi, ani když se mám já ke zpěvu přidat, bývá to celkem zábavné. - Dnešní hodina mě jenom utvrdila v tom, že s lidovými písněmi je zábava. Jen by to chtělo více místa na tanec!
- Já osobně moc lidové písně ráda nemám, mám je spíš spojeny s generací babičky a dědy. Ale myslím si, že by se měly rozhodně zachovat. - Dnešní hodina byla hodně zábavná, hlavně díky tomu, že jsme tancovali polku.
- Lidové písně sice nejsou můj šálek čaje, ale uznávám, že mají v hudbě své místo, protože dotváří kulturu národa a jeho historii. Libí se mi, když nějaké skupiny (např. Čechomor) hrají tyhle písně a popularizují je. Naopak nemám rád, když nějaký „šašek“ vezme elektrickou kytaru a bicí a začne hrát lidovky s tímhle doprovodem. K této tématice se výborně vyjádřili bratři Ebenové v písničce Folkloreček. - Tahle hodina se mi líbila. Bylo to takový pro mě poměrně vítaný osvěžení. Navíc tanec mám docela rád.
- Mám ráda lidové písně, protože je každý (teda měl by je skoro každý) znát. Když se sejdeme jako rodina, hezky si zazpíváme a pobavíme se. Mám ráda lidové písně na akordeon – to je fakt nejkrásnější. Myslím si, že lidová píseň spojuje lidi dohromady. - Asi jsem měla s Frantou chodit do Kvítka (pozn. autorky – dětský folklorní soubor v Telči.) Nikdy jsem nebyla na žádném předtančení, vystoupení. Teď mě to opravdu láká.
- Lidová píseň není zas tak špatná, ale nemohla bych ji poslouchat pořád. Myslím si, že jsou snadno zapamatovatelné a rytmické. - Bylo to příjemné oživení hodiny hudební výchovy.
- Lidová hudba by se měla zachovat. Bez lidové hudby by ani plesy nebyly to, co jsou. Je to součást Čech a Moravy. Podle mě k nám lidová hudba neodmyslitelně patří. - Názor se mi nezměnil. Lidová hudba je tradiční a krásná.

- Lidové písně určitě patří k tradicím, které by se měly udržovat. Děti by se měly tento typ hudby učit poznávat, aby nezapomínaly, co patří k našim tradicím a co je pro naši vlast typické. Já hraju na klavír, a když se u nás doma sejdou různé generace lidí a začne se hrát nějaká „lidovka,“ každý si zazpívá. Není to super? - Názor se nemění. Mám ráda tanec a polka s valčíkem je klasika.
- Některé lidové písně si ráda poslechnu, některé i zazpívám. Raději mám rychlejší a veselé než smutné písně. - Během hodiny jsem názor nezměnila, tato hodina byla zábavná. Více takových hodin.
- Nemám je moc ráda, raději si poslechnu modernější písně, ale myslím, že by se zpívat měly. Patří k českému národu a hodně o nás napovídá. Mladým lidem moc neřekne, ale starší lidi ji milují, tak uvidíme, jestli lidovým písním přijdeme na chuť. - Jednou za čas si zatancovat a poslechnout si je mi nevadí, ale názor se nemění.
- Myslím si, že lidové písně všech zemí jsou fajn. Každá země má své lidové písně a neodmyslitelně ke každé zemi patří. Mají prostý text a melodii, ale přesto si každý alespoň jednu zapamatuje. Lidové písně mám ráda, protože spojuje různé lidi. Když se zpívají, je legrace. - Názor jsem nezměnila. Byla legrace!

5.4 Dílčí závěry z realizace výukového modelu a doporučení pro pedagogickou práci s horáckou lidovou písní

Z uvedených názorů vyplývá, že studenti si uvědomují hodnotu lidové písně a její význam pro utváření národní identity. Především studenti druhého ročníku vyjádřili přesvědčení, že lidové písně by se měli zpívat a udržovat v povědomí lidí. A to i přes to, že někteří uvedli, že lidové písně rádi nemají. Velmi potěšující jsou závěrečná hodnocení hodiny. Přestože někteří studenti zaujímali v úvodu hodiny k lidové písni negativní stanovisko, v závěru hodnotili všichni hodinu pozitivně. Na tomto hodnocení se nejvíce podílel tanec, tedy aktivita, která nebyla pro jejich běžné hodiny hudební výchovy obvyklá. Umožnila jim pobavit se, odpočinout si od školních povinností a vytvořila prostor pro vznik nových společných zážitků. Není

podstatné, že dojem z tance zastínil všechny ostatní činnosti, které jsme během výuky prováděli. Studentům utkvěla v paměti hlavně zábava při tanci, tedy emoční složka aktivity. Jelikož na základě tance hodnotili pak pozitivně celou hodinu, doufám, že si tyto pocity spojí i s hlavním tématem hodiny – tedy s lidovou písní. Snad je tato hodina přesvědčila o tom, že lidová píseň je zde proto, aby přinášela lidem radost, prostor pro odpočinek a navzájem je spojovala.

Na základě výsledků provedeného výzkumu a hodnocení vzorové hodiny hudební výchovy můžeme tedy stanovit určitá kritéria, která by mohla přispět ke zatraktivnění lidové písně, konkrétněji horácké lidové písně, mezi studenty.

Jedním z nejdůležitějších faktorů, vedoucích k pozitivnímu přijetí lidové písně studenty, je omezení vědeckého přístupu a co možná největší aktivizace studentů, ať již zpěvem, tancem či hrou na hudební nástroje. Aktivity by měly být obohaceny názornými ukázkami a zajímavostmi, které studentům přiblíží život a tradice našich předků. Pozitivní výsledky přináší též činnosti založené na spolupráci studentů, neboť zde vedle učení probíhá i upevňování a obohacování sociálních vztahů. Při práci s lidovou písní bychom měli nechat naprosto volný průchod emocím a jakémukoliv přirozenému vyjádření osobnosti studenta, neboť to jsou jedny z původních funkcí lidové písně. Jedním z klíčových faktorů je však přístup učitele. Jeho nadšení pro danou činnost musí být tak velké, aby dokázalo pozitivně naladit a aktivizovat ideálně všechny studenty ve třídě.

Hledání správné cesty, jak nejlépe přiblížit lidovou píseň studentům, je však proces dlouhodobý a vyžaduje velké množství zkušeností. Doufám však, že toto shrnutí poslouží jako odrazový můstek pro objevování dalších možností práce s horáckou lidovou písní.

ZÁVĚR

Lidová píseň představuje nehmotné, duchovní bohatství, které je nedílnou součástí české kultury a národní identity. Nese v sobě moudrost a zkušenost mnoha předchozích generací a učí nás pokoře a úctě k životům našich předků. Je naším úkolem a snad i povinností tyto hodnoty zachovávat a předávat je našim dětem či studentům.

Tato práce se zabývá lidovou písní nejdříve teoreticky, posléze popisuje práci s lidovou písní v praxi. Součástí práce je též průzkum obecného povědomí o horácké lidové písni mezi studenty výše zmiňovaného gymnázia a jejich hudebních preferencí. Zjišťovala se také pozice lidové písně v hudební výchově. Výsledky potvrdily hypotézu, že lidová píseň se v hudební výchově zpívá méně než píseň umělá a také, že studenti nejvíce preferují hudbu populární a rockovou. Průzkum dále ukázal, že studenti určité povědomí o horáckém folkloru mají, a to především díky tomu, že byli či stále jsou členy některého telčského folklorního souboru.

Hlavním cílem této práce bylo navrhnout způsob práce s horáckou lidovou písní, který by u studentů vyvolal pozitivní odezvu. Aktivity, pracující s horáckou lidovou písní, byly sestaveny do učebního plánu na dvě hodiny hudební výchovy a použity během souvislé praxe ve dvou třídách vyššího gymnázia na Gymnáziu Otokara Březiny v Telči. Zpěvná vazba studentů byla kladná, tudíž můžeme říci, že hlavní cíl práce se podařilo splnit. Na základě těchto výsledků a nabytých zkušeností byly stanoveny určité faktory, které by měly obecně přispět ke zpopularizování horácké lidové písně mezi studenty. Uvědomuji si však, že tato doporučení představují pouze malé střípky z mozaiky, k jejímuž složení je potřeba ještě spousta zkušeností a mnoho let pedagogické praxe.

RESUMÉ

This thesis deals with folk songs and their usage in music lessons at grammar schools. It describes the folk song theoretically and concentrates closely on folk songs from the ethnographic region Horácko. The work presents the results of the research of the awareness of folk songs from Horácko and music preferences of students of Gymnázium Otokara Březiny in Telč. The results showed that students have basic knowledge of folk song and folklore from region Horácko and they do not reject folk music. Generally they prefer pop and rock music.

Next part of this thesis describes a music lesson using different activities based on folk songs from Horácko and mentions students' evaluation of the lesson. The lesson was taught during the author's teaching practice at Gymnázium Otokara Březiny in Telč.

The main aim of this work was to suggest some activities dealing with folk songs from Horácko and use them in a music lesson. On the basis of that, there were defined certain criteria which could help to make folk music more attractive for students.

Folk songs are evidence of a rich cultural history of our nation and it is important to transfer it to our children and students.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

BĚLÍK, Vratislav. *Horácký zpěvník: sbírka horáckých lidových písní z Třebíčska, Moravskokrumlovska a Znojemska*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1954, 118 s., [2] s. foto příl.

BLAHŮŠEK, Jan. *Identifikace a dokumentace jevů tradiční lidové kultury v České republice*. Vyd. 1. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006, 75 s. ISBN 80-861-5677-X.

BONUŠ, František. *Lidová píseň a její tradice*. 1. vydání. Západočeské tiskárny Plzeň: Státní osvětové nakladatelství Osvěta, 1952. Edice přednášek pro osvětové besedy.

BRTNÍK, Miloslav. *Jaký kroj, tak se stroj: obrazová encyklopedie horáckých a podhoráckých krojů*. V Jihlavě: Muzeum Vysočiny, 2007, 199 s. ISBN 978-80-86382-22-7.

BRTNÍK, Miloslav. *Zpěvník horáckých písní po lidech sebraných*. 1. vyd. Jihlava: Horácké folklorní sdružení, 2004, 355 s. ISBN 80-239-3125-3.

FUČÍK, Ladislav. Horácká lidová píseň. In: *Horácké písně*. Jihlava: Okresní kulturní středisko Jihlava, 1978.

HORÁK, Jiří. *Naše lidová píseň*. Vyd. 1. Praha: Jos. R. Vilímek, 1946, 156 s. Za vzděláním, sv. 1

CHARALAMBIDIS, Alexandros, Jiří PILKA a Zbyněk CÍSAŘ. *Hudební výchova pro 9. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, 126 s. ISBN 80-723-5012-9.

Já a písnička 4: zpěvník pro žáky středních škol. Cheb: G + W spol. s.r.o, 2008 - 11, 267 s. ISMN M-706509-66-2.

JÁNSKÝ, Petr. *Já, písnička: zpěvník pro žáky základních škol : pro 1.-4. třídu*. 2., přeprac. vyd. Cheb: Music Cheb, 1995, 116 s. ISBN 80-859-2501-X.

Já písnička: zpěvník pro žáky středních škol. Cheb: Music Cheb, c1995, 267 s. ISBN 80-859-2503-6.

JELÍNKOVÁ, Zdena. *Horácké tance z Telečska, Třeštska a Dačicka.* Jihlava: OKS, 1989, 3 sv. ISBN 80-850-7204-1.

Lidové písně z moravského Horácka. Editor Marta Toncrová. Brno: Etnologický ústav AV ČR, 1999, 315 s. ISBN 80-850-1011-9.

NEKUDA, Vladimír. *Dačicko, Slavonicko, Telčsko.* Vyd. 1. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2005, 1070 p. ISBN 80-727-5059-3.

NOVOTNÁ, Dana. *Analýza stavu hudební výchovy na čtyřletých gymnáziích.* Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2011. ISBN 978-807-4144-134.

PERNICA, Bohuslav. *Rok na Moravském Horácku a Podhorácku.* Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1951, 300 s.

Písňová tvorba českých a světových autorů: aktuální problémy tvorby, interpretace a recepce. Vyd. 1. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000, 161 s. ISBN 80-708-2687-8.

POLEDŇÁK, Ivan. *Lidová píseň a hudební výchova.* Editor František Hýbl. Olomouc: Hanex, 1997, 189 s. Musica. ISBN 80-85783-16-9X.

RAJNIŠ, Jiří a Radek POBOŘIL. *Čechomor - Zpěvník.* 2. vydání. Czechomor Agency s.r.o, 2008.

SLAVÍKOVÁ, Marie. Uplatnění umělé písně v hudební výchově na gymnáziu. In: *Písňová tvorba českých a světových autorů: aktuální problémy tvorby, interpretace a recepce.* Vyd. 1. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000, 154 - 161. ISBN 80-708-2687-8.

SUŠIL, František. *Moravské národní písně: s nápěvy do textu vřaděnými.* 4. vyd. Editor František Sušil. Praha: Vyšehrad, 1951, 794 s.

TYLLNER, Lubomír. *Úvod do studia lidové písně: Určeno pro posl. pedagog. fak.* 1. vyd. Čes. Budějovice: Pedagogická fakulta, 1989, 181 s. ISBN 80-704-0006-4.

UHLÍŘ, Jaroslav. *Zpěvník: [největší hity]*. 2. vyd. Praha: Fragment, 2011, 1 zpěvník (122 s.). ISBN 978-80-253-1320-6.

ÚLEHLA, Vladimír. *Živá píseň*. 1. vyd. Editor Maryna Úlehlová-Hradilová. Praha: Fr. Borový, 1949, 833 s., [22] l. obr. příl.

VALOVÝ, Evžen. *Lidová píseň*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, fakulta pedagogická, 1978.

Elektronické zdroje

BALADA, Jan. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007, 100 s. [cit. 2014-03-04]. ISBN 978-808-7000-113. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/10427_1_1/download/

České-tradice.cz [online]. 2014 [cit. 2014-02-21]. Dostupné z: [http://www.ceske-tradice.cz/tradice/rodinne-zvyky/svatba/jak-tomu-bylo-drive/6\)-cepeni-nevesty](http://www.ceske-tradice.cz/tradice/rodinne-zvyky/svatba/jak-tomu-bylo-drive/6)-cepeni-nevesty)

Český hudební slovník [online]. 2008 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: <http://www.ceskyhudebnislovník.cz/>

Folklorní sdružení České republiky [online]. 1998 – 2014 [cit. 2014-02-15]. Dostupné z: http://archiv.fos.cz/encyklopedie/seznam.phtml?id_statu=1&typ=499

Folklorní soubor Podjavoříčan. In: *Telč* [online]. 2011 [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: http://www.telc.eu/obcan/organizace/spolky/folklorni_soubor_podjavorican

František Bartoš [online]. 2007 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: <http://www.frantisekbarthos.cz/>

František Max Kníže. In: *Drahelčice: Oficiální web obce* [online]. 2011 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: <http://www.drahelcice-obec.cz/frantisek-max-knize/ds-8705/archiv=0&p1=7093>

KUČA, Jan. Vymezení etnografického regionu Horácko. In: *Vítejte na Vysočině - Turistický průvodce* [online]. 2008 [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.region-vysocina.cz/vymezeni-etnografickeho-regionu-horacko-cx497>

Leoš Janáček. In: Vltava: *Klasika* [online]. 1997 - 2014 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/klasika/skladatele/_zprava/leos-janacek--175958

Lidová píseň dnes. In: ČELIŠ, Jan K. *Fidle: sdružení pro hudbu, Jičín* [online]. 2012 [cit. 2014-02-01]. Dostupné z: <http://fidle.cz/index.php/lidova-pise-a-lidova-kultura/99-lidova-pise-dnes>

Marionety, loutky [online]. 2005 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.loutky-marionety.cz/Panenky-v-narodni-kroji/>

Muzeum Vysočiny Třebíč [online]. 2007 [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: <http://www.zamek-trebic.cz/tlk/region-mapa-panel.jpg>

Ohlasová poezie. In: *EBookEater* [online]. 2014 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: <http://www.ebookeater.cz/poezie/ohlasova/>

P. Vorel Josef. In: Zdice: *Oficiální web města* [online]. 2011 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: http://www.mesto-zdice.cz/data/old/MESTO_ZD/CLANEK/P_VOREL_.HTM

Otakar Zich. In: *Filozofická fakulta: Masarykova univerzita* [online]. 2009 [cit. 2014-02-01]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/zich.html>

Osobnosti.cz [online]. 1996 - 2014 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: <http://www.osobnosti.cz/>

POSPÍŠIL, Radek. *Úvod do pedagogiky* [online]. 2009 [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: http://is.muni.cz/do/rect/el/estud/pedf/ps09/uvod_ped/web/principy.html

Rodina v současné společnosti. EAMOS [online]. 2002 - 2014 [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: http://www.eamos.cz/amos/ksb/externi/ksb_9659/8.htm

Salašnictví a lidová kultura - díl 2. In: *Stránky o lidové kultuře, ovcích a pastýřích* [online]. 2014 [cit. 2014-02-01]. Dostupné z: <http://www.salasnictvi.estranky.cz/clanky/salasnictvi-a-lidova-kultura---dil-2.html>

Skřípácká kapela. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2014-04-09]. Dostupné z: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sk%C5%99ipka%C5%99sk%C3%A1_kapela_Stummer_na_svatb%C4%9B_v_Ran%C4%8D%C3%AD%C5%99ov%C4%9B.jpg

Václav Josef Rosenkranc. In: *Österreichisches Biographisches Lexikon* [online]. 2014 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z: http://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_R/Rosenkranz_Wenzel-Josef_1797_1861.xml

Vlasta Redl [online]. 2014 [cit. 2014-04-05]. Dostupné z: <http://www.redl.cz/new/index.php/tvorba1/diskografie.html>

ZELINOVÁ, Hana. Akademik Horák byl celý život slavistou a etnografem. In: *Český spolek Bratislava* [online]. 2007 [cit. 2014-02-01]. Dostupné z: <http://www.cesi.sk/bes/07/7x/7xho.htm>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Podoblasti Horácka	19
Obrázek 2: Notová ukázka č. 1	21
Obrázek 3: Notová ukázka č. 2	22
Obrázek 4: Skřípácká muzika	26
Obrázek 5: Telčský dívčí kroj	30
Obrázek 6: Telčský chlapecký kroj	31

SEZNAM GRAFŮ

<i>Graf 1: Výsledky hodnocení otázky č. 10</i>	42
<i>Graf 2: Výsledky hodnocení otázky č. 2</i>	43
<i>Graf 3: Výsledky hodnocení otázky č. 3</i>	44
<i>Graf 4: Výsledky hodnocení otázky č. 5</i>	46
<i>Graf 5: Výsledky hodnocení otázky č. 6</i>	46
<i>Graf 6: Výsledky hodnocení otázky č. 9</i>	48
<i>Graf 7: Výsledky hodnocení otázky č. 10</i>	49
<i>Graf 8: Výsledky hodnocení otázky č. 11</i>	50
<i>Graf 9: Výsledky hodnocení otázky č. 12</i>	51
<i>Graf 10: Výsledky hodnocení otázky č. 13</i>	52
<i>Graf 11: Výsledky hodnocení otázky č. 14</i>	53
<i>Graf 12: Výsledky hodnocení otázky č. 15</i>	54
<i>Graf 13: Výsledky hodnocení otázky č. 16</i>	54

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Obrazová příloha k otázce č. 12 v dotazníku pro studenty gymnázia: Obliba hudebních žánrů se zaměřením na lidovou píseň

Příloha č. 2: Notové ukázky k aktivitě s horáckou lidovou písní

Příloha č. 3: Noty písně V tej Telči je zahrádečka

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Obrazová příloha k otázce č. 12 v dotazníku pro studenty gymnázia: Obliba hudebních žánrů se zaměřením na lidovou píseň



Odpověď 1

Odpověď 2



Odpověď 3

Odpověď 4

⁸⁹ Zdroj: *Marionety, loutky* [online]. 2005 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.loutky-marionety.cz/Panenky-v-narodni-kroji/>

Příloha č. 2: Notové ukázky k aktivitě s horáckou lidovou písní

Darmo sa trápíš
Jihlavsko|

Voice 

Vo. ¹³ 

- 90 Darmo sa trápíš, milý synečku,
Nenosím já tě ve svém srdíčku.
Nebo já tvoje nebudu
už ani jednu hodinu.

Proměny

Voice 

Vo. ¹² 

91

⁹⁰ BRTNÍK, Miloslav. *Zpěvník horáckých písní po lidech sebraných*. 1. vyd. Jihlava: Horácké folklorní sdružení, 2004, 355 s. ISBN 80-239-3125-3. str. 110.
Upraveno v notovém editoru.

Darmo sa ty trápíš můj milý synečku
nenosím já tebe, nenosím v srdéčku
a já tvoje nebudu
ani jednu hodinu.

Ach synku, synku

The image shows two staves of musical notation. The first staff is labeled 'Voice' and the second 'Vo.' (Vocal). Both are in 3/4 time. The first staff contains 10 measures of music, and the second staff contains 5 measures, starting with a measure rest marked '11'.

- 92 Ach synku, synku, doma-li jsi?
Ach synku, synku, doma-li jsi?
Tatíček se ptá, oral-li jsi.
Tatíček se ptá, oral-li jsi.

⁹¹ *Já a písnička 4: zpěvník pro žáky středních škol.* Cheb: G + W spol. s.r.o, 2008 - 11, 267 s. ISMN M-706509-66-2. str. 56.

Upraveno v notovém editoru.

⁹² CHARALAMBIDIS, Alexandros, Jiří PILKA a Zbyněk CÍSAŘ. *Hudební výchova pro 9. ročník základní školy.* 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, 126 s. ISBN 80-723-5012-9. str. 77.

Upraveno v notovém editoru.

Stojí hruška

Telčsko



- 93 Stojí hruška v širém poli,
vršek se jí zelená.
Pod ni stojí má panenka,
Je celá uplakaná.

Hruška

Voice

Musical notation for the first line of the song 'Hruška'. It is written on a single staff in treble clef, with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The melody consists of a sequence of quarter and eighth notes, ending with a double bar line.

Vo. ¹³

Musical notation for the second line of the song 'Hruška'. It is written on a single staff in treble clef, with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The melody consists of a sequence of quarter and eighth notes, ending with a double bar line.

- 94 Stojí hruška v širém poli,
vršek se jí zelená.
Pod ní se pase kůň vraný,
pase ho má milá.

⁹³ BRTNÍK, Miloslav. *Zpěvník horáckých písní po lidech sebraných*. 1. vyd. Jihlava: Horácké folklorní sdružení, 2004, 355 s. ISBN 80-239-3125-3.

Upraveno v notovém editoru.

⁹⁴ RAJNIŠ, Jiří a Radek POBOŘIL. *Čechomor - Zpěvník*. 2. vydání. Czechomor Agency s.r.o, 2008. str. 76.

Upraveno v notovém editoru.

Žádnýj neví, co sou Domažlice

Voice 

Vo. ¹² 

- 95 Žádnýj neví co sou Domažlice,
žádnýj neví co je to Taus.
Taus je to německy, Domažlice česky,
žádnýj neví co je to Taus.

Příloha č. 3: Noty písně V tej Telči je zahrádečka

V tej Telči je zahrádečka

Z Telče

Voice

V tej Tel-či je za-hrá-de-čka, ze-le-ná se. Ro-ste na ní roz-ma-rý-nka,

Vo. ⁷

ne-tr-há se. Já ji mám u-trh|nout, kdy-bych měl za-hy-nout,

Vo. ¹³

a na svo-je po-tě-še-ní za-po-me-nout.

96

⁹⁶ Soukromý zdroj.